

Ropen skalla – daghem åt alla!

**Vittnesseminarium om
daghemskampen på 70-talet**

Mari Gerdin och Kajsa Ohrlander, red.

Samtidshistoriska frågor 12

Red. Mari Gerdin och Kajsa Ohrlander

Ropen skalla - daghem åt alla!
Vittnesseminarium om daghemskampen
på 70-talet.

Samtidshistoriska institutet
Södertörns högskola

Samtidshistoriska institutet
Södertörns högskola
141 89 Huddinge

besök: Alfred Nobels allé 15
Flemingsberg
tel: 08-608 42 51 fax: 08-608 46 40
e-post: shi@sh.se

*Ropen skalla - daghem åt alla! Vittnesseminarium om daghemskampen på
70-talet.*

Samtidshistoriska frågor nr 12
ISSN 1650-450X
ISBN 978-91-89615-11-3

Omslag: Karin Hellström
Omslagsillustration: Simone Cederquist.
Foto: Beppe Arvidsson sid. 13, Martin Naclér sid. 14.

© Författarna och Samtidshistoriska institutet, Södertörns högskola
Tryck: Edita Västra Aros AB, 2007

Innehåll:

Förord	<i>Kajsa Ohrlander</i>	4
Vittnesseminarium	”Ropen skalla - daghem åt alla!”	5
Samtidshistoriska frågor		82

Förord

Denna rapport är en nedskriven bandupptagning av det offentliga vittnesseminarium som Samtidshistoriska institutet vid Södertörns högskola ägnade 1970-talets "daghemskamp". Seminariet ägde rum den 7 maj 2003 och ingick i den serie av vittnesseminarier om den politiska radikaliseringen under 1960- och 1970-talen som det Samtidshistoriska institutet anordnat. Vid seminariet deltog, förutom panelen, ett 70-tal personer: studenter från högskolan; lärare och forskare från Södertörns högskola och från Lärarhögskolan i Stockholm; intresserade människor som själva var med på den tiden eller personer helt enkelt intresserade av det politiska spelet kring förskolans utbyggnad i Sverige.

Huvudsyftet med seminariet var att skapa ett forum för minnen och berättelser, främst via en panel som bestod av personer som deltog på den tiden och som bedömts som viktiga för det som hände. Därför hade personer som var aktiva på olika "arenor" inbjudits; från de etablerade positionerna i regering och stat, från vetenskapen och universiteten, från den nya kvinnorörelsen och vänsterns daghemsaktioner och från de nya förskollärarna, de som skulle göra jobbet.

Sett så här i backspegeln var det en framgångsrik kamp där många var berörda och i rörelse. Bittra strider utkämpades och ofta stod de utomparlamentariska grupperna och gatans parlament mot "staten och kapitalet".

Frågor som skulle belysas vid detta vittnesseminarium var bland andra: Stod man verkligen så långt ifrån varandra? Var fanns motståndet? Vilka var visionerna? Vilka var strategierna för "bra daghem åt alla barn"? Hur framgångsrik var kampen egentligen?

Kajsa Ohrlander

Vittnesseminarium Södertörns högskola den 7 maj 2003

”Ropen skalla - daghem åt alla!”

Vittnen:

Rita Liljeström
Gertrud Schyl Bjurman
Göran Sidebäck
Gertrud Sigurdson
Lena Strähle
Sanne Vils

Samtalsledare:

Kajsa Ohrlander
Kjell Östberg

Kjell Östberg

Jag heter Kjell Östberg och jag är tillsammans med Kajsa Ohrlander från det Samtidshistoriska institutet ansvarig för det här vittnesseminariet om Daghemskampen på 70-talet. Det Samtidshistoriska institutet vid Södertörns högskola är en rätt ny institution som sysslar med forskning, undervisning och dokumentation om samtidshistorien. Forskningen spänner ganska brett – från högerens historia till politiska biografier över CH Hermansson eller Olof Palme.

Rätt mycket av vår forskning har handlat om radikaliseringsen på 60- och 70-talet och det här seminariet är en återspeglings av det intresset. Vi sysslar också med dokumentation av samtiden. Man kan ju förstå fråga sig om det är nödvändigt att dokumentera samtiden? Är det inte så att vi översköljs av information i medier, och på andra sätt, om det som händer just nu och som hänt under de senaste år-

tiondena? Och framförallt har vi inte en offentlighetsprincip som gör det möjligt att enkelt gå in i de offentliga arkiven och ta reda på varför det byggdes så förfärligt mycket daghem på 70-talet, till exempel. Sanningen är inte riktigt så enkel. Det här med offentlighetsprincip har visat sig vara lite problematiskt för oss forskare. Just det faktum att de offentliga arkiven är öppna för forskare och media och alla som är intresserade har faktiskt lett fram till att många beslutsfattare väljer att inte lägga de intressanta dokumenten i arkiven utan förvarar dem hemma istället. Vi har haft en hel del besök av forskare från England och Frankrike som varit avundsjuka på de öppna arkiven. De har ju ett system där ingenting är öppet under de första trettio åren, men däremot efter trettio år. De har ofta kommit fram till att detta har fördelar eftersom man har en ganska fullständig dokumentation av vad som har hänt. Det kan för forskare vara mer fruktbart. Jag pläderar inte för att man ska avskaffa den svenska offentlighetsprincipen, långt därifrån! Däremot så är det en viktig uppgift inte minst för forskare att se till att offentlighetsprincipen efterlevs så att de intressanta dokumenten verkligen hamnar där de hör hemma.

Ett annat problem för samtidshistoriker är att få reda på vilka de viktiga aktörerna i en politisk process var? Vad var anledningen till, vilka var pådrivande till t.ex. den här frågan som vi ska studera idag, att daghemsfrågan fick en helt annan plats i både det allmänna samtalet men också i den politiska beslutsprocessen? Berodde det på att vi hade sällsynt kloka politiker eller berodde det på att vi hade effektiva sociala ingenjörer? Eller berodde det på att det kom mycket ny kunskap från universitet och högskolor? Eller berodde det på aktiviteten som kom underifrån? Ja just daghemsfrågan är nog väldigt lämplig för att belysa de här frågorna och det är därför också som vi har den här spännande panelen som Kajsa snart ska presentera.

Det här med vittnesseminarier, det är alltså någonting som har med dokumentation av historiska processer där aktörerna fortfarande är i livet att göra, och det här är ungefär det 15e seminariet vi ägnar åt 1960- och 70-talen. Tanken är att vi ska samla dem som var aktiva kring en viss fråga. De ska få säga vad de tycker och tänker och de

ska också få berätta om sina egna erfarenheter hur de vill förklara det här problemet som vi studerar. Sedan ska det också finnas möjlighet för er att ställa frågor. Efter det här seminariet så skriver vi ut det ni har sagt och vi skickar det här manuskriptet till er så att ni kan göra korrigeringar. Om ni har sagt för mycket så kan ni få chans att ändra det eller något sådant. Sedan publiceras de här seminarieutskriften inom ramen för den skriftserie som det Samtidshistoriska institutet har. Alldeles nytt för det här tillfället är att det inte bara spelas in på band, utan också bild. SVT 24 spelar in det här och kommer att sända programmet. Det är ett litet experiment. Vi hoppas att det inte ska leda fram till någon tunghäfta bland våra deltagare här.

Sammanfattningsvis så har det här seminariet tre funktioner: det vill öka kunskapen om bakgrunden till viktiga politiska händelser. Det vill också skapa ett källmaterial för forskningen. Det ni säger nu är givetvis sanningen, eller åtminstone er sanning. Det hindrar inte att de forskare som tittar på det här kommer att med lupp ifrågasätta allting som ni säger samtidigt som de med intresse kommer att ta del av det. Sedan ett tredje syfte med det här är att seminarierna ofta fungerar forskningsinitierande. I den här diskussionen, i de här redogörelserna från aktörerna så kommer det också upp många frågor som säger: det här skulle vi vilja veta mer om. Det är ett viktigt syfte med det här seminariet, att kunna ge inspiration till vidare forskning kring den här frågan.

Då har jag sagt några ord inledningsvis, och nu ska Kajsa lite mer ringa in den här frågan som står i centrum.

Kajsa Ohrlander

Jag heter Kajsa Ohrlander och deltar i ett större utbildningsvetenskapligt forskningsprojekt som studerar hur föreställningar om "Den goda läraren" uppträtt och förändrats mellan 1945 och 2003. Det projektet behandlar olika kategorier av lärare och olika sammanhang – som inom media, inom staten, inom lärarorganisationer etc. Själv studerar jag föränderliga föreställningar om förskolläraren med

fokus på 1970-talet. Detta yrke förändrades under den här tiden från att ha i hög grad haft en betoning på moderlig omsorg till många helt andra politiska/pedagogiska uppgifter.

Det är otroligt intressant också för detta forskningsprojekt att få ordna det här vittnesseminariet. Jag tänkte ju försöka placera också den goda förskolläraren i ljuset av daghemskampen och därmed som inom de idéer som formade nya politiska meningar med daghem, med barn, med begreppet mamma, kvinna, familj och även genom nya ideer om staten. Det var inom sådana en ny förskolläraryrroll skapades.

Vi säger nu att det här seminariet ska handla om daghemskampen, men att kalla olika frågor för kampfrågor var ju något som egentligen endast vänsterrörelsen gjorde på 70-talet. När det var en viktig politisk fråga som en grupp eller rörelse ville arbeta politiskt med så blev det kampfrågor. Idag kanske man skulle säga att man skapar nätverk, skapar dialog eller engagerar sig politiskt. På 70-talet var ordet ”kamp” ett viktigt ord i den nya vänsterrörelsens ordförråd. Detta ord innefattade en rad föresällningar om former för politisk förändring, där det utomparlamentariska, uppfinningsrika, välorganiserade var viktigt. Det handlade om föreställningar om hårt motstånd, om eget ansvar, om kollektivets nödvändighet. Kamp innebar förstås en slags krigsförklaring mot det rådande, för en socialistisk framtid. Sakfrågorna kunde handla om kvinnokampen, om den anti-imperialistiska kampen, om hyreskampen, om lönekampen, om klasskampen, gör facket till en kamporganisation – och om daghemskampen. Att göra någonting till en kampfråga innebar ett görande med en mängd inslag: organisering, möten, studier, undersökningar, demonstrationer, ockupationer, stenciler, uppvaktningar, diskussioner, artikel-skrivande, långsiktiga strategier och taktik osv.

Deltagarna i den här panelen deltog knappast i någon enhetlig vänsterrörelse och anser kanske att de inte tillhörde daghemskampen på det här sättet, men däremot så arbetade alla för att förändra rådande tillstånd när det gäller förskola eller daghem som det oftast kallades. Och motståndet var ofta hårt och alla ”kämpade” för daghem. Vare sig det handlade om inom- eller utomparlamentariskt

arbete så kallar vi alltsammans därför idag, vid detta vittnesseminarium, möjligen inte helt korrekt, för daghemskampen. Men därmed betonar vi det också som främst ett brett vänsterprojekt.

Men var någonstans pågick den här kampen för fler och bättre daghem på 70-talet? Jag ska försöka göra en kort överblick som knappast är fullständig. Men man kan faktiskt häpna över mängden av sammanhang, rörelser, skrifter, artiklar, utredningar, program, programförklaringar, aktioner, uppvaktningar som gjordes från olika håll. I det perspektivet förefaller riksdagsdebatterna endast ha varit toppen på ett isberg.

Den pågick i ord, i texter, media av olika slag. Den pågick inom kvinnorörelserna, inom statliga och kommunala institutioner, de politiska partierna, inom olika vänstergrupper, aktionsgrupper, på gator och torg. Inom det gamla folkrörelsesverige var det oftast kvinnor som var drivande naturligtvis. Och det var där som politiken blev till beslut och praktik. Så har jag hittat jättemycket artiklar i Tidningen Vi. Andra har beskrivit hur daghemskampen pågick inom LO och inom socialdemokratiska partiet. Inom TCO var det många utredningar och debatter. Och VPK tog tidigt upp kravet på daghem.

Staten hade en jämförelsevis väldigt hög aktivitet under denna tid – med och efter Barnstugeutredningen som tillsattes 1968. Under 1970-talet tillsattes därefter ett antal statliga utredningar: Barnmiljöutredningen, Familjestödsutredningen, Barnomsorgsgruppen etc. och jag har räknat att ur dessa kom minst drygt ett trettiotal böcker som alla hade anknytning till förskola/daghem. Frågan är om man inte kan säga att staten var med i daghemskampen, att man kan se staten som en del av denna rörelse.

Sedan har vi universiteten, vetenskapen och det nya politiska engagemanget där. Jag gick in och tittade på publikationer bara från pedagogiska institutionen på Stockholms Universitet där jag själv pluggade på 70-talet och där fanns en lång rad rapporter som handlade om de nya frågor som ställdes i och med daghemmens utbyggnad, om personalens arbetsvillkor på daghemmen, om barnens psykiska utveckling på daghemmen, och om arbetsformer, pedagogik, på daghemmen.

Men kan också finna tillfälliga aktionsgrupper för daghem som bildades och varade några år över hela Sverige i många olika kommuner. Jag har tittat på ett litet flygblad som presenterar en demonstration i Stockholm den 31 maj 1975 och där finns en tjusig ritning över hur alla de olika aktionsgrupper skulle formera sig i Humlegården. Det var ett tjugotal olika aktionsgrupper för fler och bättre daghem som skulle gå i demonstrationen. Det är Daghemsgruppen i Järfälla, på Kungsholmen, Lidingö, Vasastan, Vaxholm, Östermalm, Farsta, Nacka, Södermalm etc. etc. De här aktionsgrupperna gav ut två bulletiner: Barnstugeaktion och Barnstugekampen.

Kraven på daghem kunde ha olika motiveringar. De kunde handla om jämställdhet och kvinnors yrkesarbete, kritiken mot familjen, mot patriarkatet, mot modersmyten och förtrycket av barnen. Det kunde handla om att via daghemskampen avslöja kapitalismen och dess barnfientlighet och därmed om att kämpa för ett framtida socialistiskt samhälle. Just frågan om barnen, samhällsansvaret för barnen, att befria barnen från osynlighet, tystnad, underordning framstår som så väldigt centralt att engagemanget för barnen tycks ha förenat kvinnorörelse, vänsterrörelse, stora delar av etablissemang mm. Kritiken mot hur barn behandlades, krav på respekt för barn, jämlikhet mellan vuxna och barn, paroller som barnen är vår framtid, vår gemensamma framtid etc. intog en särställning under dessa år. Detta ingick också i daghemskampen genom att kritiken ofta riktades mot familjen som institution och lösningen ofta var bl.a. daghem. Daghem diskuterades i lokalpressen, i rikspressen, särskilt i DN, i radion, i de olika stencilerade bulletinerna som kvinnogrupper och olika aktionsgrupper för daghem tryckte och spred. 1972 hade Grupp 8:s kvinnobulletin ett specialnummer om Barnstugeutredningen och daghemskampen. Men också Svenska Kvinnors vänsterförbund, Vi människor, skrev flitigt om daghem. Men det skrevs också om daghem i den nya vänster-rörelsens tidskrifter som Folket i Bild Kulturfront, Gnistan, Proletären, Ny dag etc.

En rad debattböcker kom under hela 1960- och 70-talen som behandlade och diskuterade kravet på daghem från olika perspektiv. Man kan nämna Eva Mobergs *Kvinnor och människor* från 1962, och gå vidare till Per Gahrtons *Barn i Sverige* från 1968, Frances Vestins bok *Handbok i barnindoktrinering* 1969, Rita Liljeströms *Uppväxtvillkor* från 1973, *Vad gör vi med barnen, kamrater?*¹ 1979.

Det här är bara ett snabbspektrum över de olika platserna, formerna, texterna som jag hittills har hunnit identifiera och som kan ha sägas format daghemskampen. Riktigt hur omfattande den här kampen var, det vet inte jag riktigt ännu. Det är uppenbart att det var en kamp där väldigt många röster hördes och där den politiska aktiviteten var hög. Och att den berörde många människor. Vad som tycks göra det berättigat att foga in alltihop i begreppet kamp är väl att när man ser tillbaka från dagens fågelperspektiv så tycks både de utom- och inomparlamentariska idéerna och föreställningarna i hög grad ha sammanfallit. De utomparlamentariska rörelserna tycks påfallande ofta ha kämpat sida vid sida med statliga och kommunala myndigheter när det gällde utbyggnadsplaner, ny pedagogik osv. På den tiden var detta knappast uppfattat på så sätt – staten sågs oftast av vänstern som ett uttryck för det borgerliga klassförtrycket och särskilt socialdemokratin var måltavla för vänsterrörelsens kritiska daghemskamp.

Panelen här är tänkt att representera flera sidor av 70-talets daghemskamp i den här meningen. Här finns den nya kvinnorörelsen i form av Sanne Vils från Malmö. Hon var aktiv i Grupp 8 under 1970-talet. Här finns Lena Strähle som var nyutbildad förskollärare och som var med startade en förskola i Sundbyberg med nya ideer i början av 70-talet. Här finns Gertrud Sigurdsen som under mycket lång tid drev frågor om daghem i LO:s kvinnoråd, senare LO:s familjeråd. Här finns Göran Sidebäck som var aktiv i aktionsgruppen för daghem i Nacka, Gertrud Schyl Bjurman som var sekreterare i Barnstugeutredningen

1. Bergom-Larsson, Maria red. *Vad gör vi med barnen, kamrater? en antologi* (1979).

och medförfattare till boken *Dialogpedagogik*² och drivande för nya sätt att bemöta barn. Här finns Rita Liljeström som skrev ett stort antal betydelsefulla böcker, ofta inom eller knutna till de statliga utredningarna om kvinnofrågor, faderlighet, om barns uppväxtvillkor. Till sammans kan Rita Liljeström och Gertrud Schyl Bjurman också sägas representera de vetenskapliga bidragen till daghemskampen. Vetenskaperna var viktiga: Psykologin, sociologin och pedagogiken.

När jag idag arbetar med materialet från denna tid slås jag av hur mycket både statliga texter och vänsterrörelsens retorik är färgade av flera olika visioner om både en socialistisk framtid, kritiken mot kapitalismen men också av att skapa en ny, oneurotisk människa vars framtid grundlades i barndomen, av en kvinnofrigörelse som var riktad mot avskaffandet av hemmafrurollen och de gamla könsrollerna i stort, garantera kvinnors yrkesarbete och hur man kan se att dessa reformer vävdes samman till också en viktig rationell diskurs om att frigöra mänskliga resurser. Från dagens perspektiv kan vi säga att daghemskampen lyckades väldigt bra. Och att vi också med det här, med den typ av modell som Sverige har idag, med daghem, kvinnors yrkesarbete, föräldraförsäkring, individualiserade äktenskapslagstiftning mm har en unik roll i världen. Det har blivit en skandinavisk jämställdhetsmodell, en kollektiv grund för kvinnors och barns frigörelse ur den tidigare underordningen. Även om det hela är mer komplext än så och historien inte tog slut där.

Jag tänkte att jag skulle göra en liten avslutning med några visionära bilder/foton från 1960- och 70-talet. Bildmaterialet i de statliga texterna om förskolan var ofta rikligt och kunde via sin gestaltning och närgångenhet säga något mer än texterna. Här kunde ansiktsuttryck, kroppsspråk, kläder, rörelser, positioner i rummet mm skapa modeller för pedagogiken och relationerna i framtidens förskola. [Endast ett par av bilderna återges här i boken.]

1. Här är den nya industriarbetande kvinnan i jobbaroverall och hjälm. Hon skapades på den tiden när kvinnors yrkesarbete skulle rädda den

2. Schyl Bjurman, Gertrud och Strömberg-Lind, Karin *Dialogpedagogik* (1976)

ekonomiska högkonjunkturen och både jämställdhet och daghem kunde formuleras som ett arbetsmarknadsproblem. Hon kan ses som själva spjutspetsen i kampen också för 1970-talets daghemskamp. Bilden är framsida på den engelska utgåvan av "Kvinnors liv och arbete", 1962.

2. Här är den nye mannen, förskollärare, som inte bara talar själv utan lyssnar till och samspelar med barnet. Han blir också ett nytt fadersideal. Det är en bild från "Arbetsplan för förskolan: Små barn i daghem", 1978.

3. Här är den nya jämlika dialogen mellan förskollärare och barn. Förskolläraren har gått ner till golvet, i jämnhöjd med barnet, lyssnar, kommunicerar. Det är det som jag ser som poängen i det här. Den bilden är hämtad ur samma "Arbetsplan för förskolan".

4. Här har vi bilden av ett barn som skrattande och förtroendefullt vänder sig till den vuxne; drömmen om den lyckliga människan/barnet, som inte är förödmjukad, inte slagen, inte bemött nedlåtande. En av de viktiga visionerna som också skapade ny normalitet. Den bilden är också från "Arbetsplan för förskolan".

5. Här har vi åter kommunikationen; små barn kommunicerar med varandra. Detta var viktigt. Barnen föreställdes ha glädje av varandra. Modern skulle inte längre vara den enda.

Själv är jag och många med mig övertygade om att daghemsutbyggnaden hjälpte till att rucka på den patriarkala familjen. Åtminstone i den grova och gamla form där fadern inte bara stod för pengarna, utan även betalade för en hemmaslav. En hemmaslav som skulle osynliggöra hemarbetet och se till att han kunde komma hem från jobbet till de rena och hela barnen, den fixade disken och maten på bordet. Det nuvarande läget är som vi vet ganska komplicerat för många unga familjer, men här finns ändå en grund för mera av ett gemensamt språk om gemensamma angelägenheter. Både kvinnor och barn blev på olika sätt politiska – och varken barnen eller kvinnorna är i den gamla tystnaden längre.

Så, är ni beredda? Ska Rita börja då? Vi kör i den här ordningen som ni sitter.

Rita Liljeström

När jag lyssnar på Kajsa så känner jag: ”Jo visst, i den där tiden var jag mitt i, men också vid sidan om.” Och det är detta lite-vid-sidan-om-perspektiv jag först ska förklara:

När jag kom till Sverige 1952 hade jag två små barn med mig. Snart hade jag ett tredje. Jag kunde väldigt lite om Sverige. Jag hade ingen skolgeografi som jag mindes av Sveriges historia, om dess politiska partier osv. Omständigheterna förde min familj hit. För mig var det en tragedi. Jag ägnade 50-talet åt mina barn och mina internationella frågor. En kort tid anslöt jag mig till socialdemokratiska kvinnoförbundet för att delta i Inga Thorssons kamp mot svenskt atomvapen. Jag reste också med min familj till Tyskland där vi deltog i rörelser som bekämpade Tysklands återupprustning. Jag levde ganska isolerad med barnen, men jag läste mycket. Det jag läste om handlade om koloniernas frigörelse, vilket ju ägde rum i världen från 1945 till 1965. Så förutom atomvapnen hade jag nog inte mycket intresse för det svenska samhället.

När mina barn var i skolåldern kunde jag börja mina studier. Då var jag nästan trettio år. 1961 hade jag min examen, och blev rekryterad till sociologiska institutionen. Som ni vet expanderade sociologiska institutioner på 60-talet. Konjunkturerna var på en husmors sida eftersom det behövdes nya lärare. Så kom *Den villkorliga frigivningen*³ med Eva Moberg, och den svensk-norska bibeln *Kvinnors liv och arbete*⁴. Min professor Edmund Dahlström var medförfattare. Det var en vetenskaplig, tjock, oläslig bok. Jag blev tillfrågad att redigera den för översättning till engelska. Så lärde jag mig den boken grundligt. Därefter blev jag ofta inviterad att berätta om boken, att diskutera innehållet, och att skriva om den. Under 60-talet blev det mycket prat och skrivande. På min institution var jag utsatt för starka påtryckningar: ”du som har erfarenhet av barn och familj” och ”du som är kvinna det här är din chans, satsa på kvinnofrågan”. Av tämligen krassa skäl, jag behövde ju försörja mig själv efter skilsmässan, tänkte jag att ”jag kan väl för ett tag komma på fötter med hjälp av jämställdhet”. För jag hade ingenting emot det, men jag tyckte inte att det var min fråga. Min fråga låg utanför Europa.

När man börjar forska i ett problem så öppnas ens ögon och man upptäcker hur en vit fläck på kartan fylls ut. Visst var jag i någon bemärkelse kvinnomedveten om frågan och blev det mer och mer under arbetets gång. Men jag förde min egen kamp för att överleva och styra det jag ville göra med mitt eget liv. Men det jag hade gjort om *Kvinnors liv och arbete*, ledde till att jag kom att delta i Barnstugeutredningen och jag blev ombedd att beskriva barnens och familjernas situation i det svenska samhället. Det inspirerade mig. Och det som inspirerade mig mest var reflektionerna kring mina egna barns uppväxt och framtid i detta samhälle. Det var verkligen ett önskejobb att få. Jag var ju inte särskilt väl rustad. Jag hade ju studerat sent och inte hunnit få mycket vetenskaplig erfarenhet innan jag blev känd.

3. Moberg, Eva *Om kvinnans villkorliga frigivning* (1961).

4. Dahlström, Edmund *Kvinnors liv och arbete : Kvinners liv og arbeid : svenska och norska studier av ett aktuellt samhällsproblem* (1963).

Jag utvecklade med tiden många fina diskussioner med, bland andra, norska sociologer. Bland annat hade Erik Grönseth utvecklat en slags helhetssyn på barnet och samhället. Vad för slags samhälle vi vill ha? Vad slags individer förutsätter det samhället? Eller tvärtom: Vad slags individer vill vi ha, vad slags samhälle förutsätter sådana individer? Jag gjorde en bra ram med inspiration av Erik Grönseth, och kring den ramen började jag sedan läsa in och plocka in böcker, från många olika källor. En annan viktig inspiration kom ur det sociologerna kallade för interaktionism, d.v.s. samspelet mellan människorna: vi utvecklas, vi blir till i samspel, i personliga relationer. Relationernas kvalitet i barndomen påverkar vår utveckling. *Uppväxtvillkor* användes som litteratur på många kurser och utbildningar, och jag blev utsatt för påtryckningar, bland annat från Norge, att lägga fram boken som doktorsavhandling. ”Vi ska inte ha avhandlingar som bara arkiveras, utan vi ska ha avhandlingar som gör nytta och som man läser”. *Uppväxtvillkor* blev sedermera godkänd som avhandling.

Barnstugeutredningen, ett par ord om den: Där fanns ju Gertrud, du får tala för dig själv här sedan, men du betydde mycket för mig. Du förde in Georg Herbert Mead och med honom relationernas och dialogernas betydelse. Det var så inspirerande. Sedan fanns där Åse Gruda Skard, en lysande norsk barnpsykolog. Hon trodde på daghemmets möjligheter. Sålunda gav barnstugeutredningen mig professionell inspiration. Därefter lockades jag att medverka i Barnmiljöutredningen och lite vidare kring barn och samhälle och det intresset har jag naturligtvis kvar.

Gertrud Schyl Bjurman

Jag är Gertrud Schyl Bjurman som av en slump hamnade i Barnstugeutredningen som sekreterare. Jag var förskolelärare och hade arbetat under 11 år i Sundbybergs kommunförvaltning som chef för förskolor, daghem, barnkolonier och lekparker. Det var ett roligt jobb för på den tiden var Sundbyberg en rik kommun. Hade man goda utvecklingsidéer för verksamheten så var det inte svårt att få fram pengar. Så småningom började jag känna att jag ville komma vidare,

framför allt behövde jag nya kunskaper. På gamla dar började jag läsa på universitetet på dispens eftersom jag saknade den på den tiden nödvändiga studentexamen. Jag blev klar med en fil.kand. i psykologi, pedagogik och sociologi och började sedan på en fil.lic. Samtidigt arbetade jag hos docent Stina Sandels, som i samma veva startade ett barnpsykologiskt institut för att utbilda blivande barnpsykologer i utvecklingspsykologi. Sandels tes var att en barnpsykolog i första hand måste kunna något väsentligt om det friska, normala, barnets utveckling för att förstå avvikelser och kunna hjälpa. Jag kom att stanna hos Stina Sandels ganska länge. Vad som var intressant var, att Stina Sandels inte fick pengar till forskning. Det fanns en oförståelse i samhället för forskning om förskolebarn och förskoleinstitutioner. Inte minst var universitetens pedagogiska institutioner oförstående för behovet av kunskap om barn som ännu inte börjat skolan.

De enda väsentliga forskningspengar Sandels fick kom från NTF, som var intresserade av att förstå hur små barn tänker och uppfattar sin omvärld och därmed kunna bistå dem i trafiken.

1968 tillsattes barnstugeutredningen. Tage Erlander var statsminister och vi hade fått en familjeminister, Camilla Odhnoff. Hon var minister utan portfölj. Det betydde bland annat att hon inte hade en statssekreterare utan istället en handsekreterare och det var Anita Gradin. De båda skrev direktiven till barnstugutredningen. Det hör till saken att Camilla Odhnoff hade kommit nästan direkt ifrån Amerika. Hon var kemist och forskare. Hon hade fyra barn som varit med henne i Amerika. Odhnoff hade upptäckt att det fanns många fördelar med det amerikanska systemet för fostran och lärande i förskola och skola. Hon ville se en liknande utveckling i Sverige. Det var sannolikt orsaken till att direktiven till Barnstugeutredningen framhävde 5- och 6-åringarna som den intressanta åldersgruppen. Pedagogiskt skulle utredningen koncentrera sig på hur förskolan skulle kunna närma sig skolan, men fortfarande inte bli en skola för små barn. Det var ett viktigt konstaterande som kom att spela väsentlig roll i arbetet.

En sak vill jag berätta också om min bakgrund. Jag fick ett amerikastipendium 1950 och for till Amerika. Jag upptäckte till min stora förundran att de inom förskolepedagogiken kommit så mycket längre än vi gjort i Sverige. Lärarrollen var annorlunda. Kommunikationen barn-vuxna var tvåsidig. Respekten för barnet var annorlunda och påtagligt slog man vakt om kreativiteten hos barnen. Jag blev snabbt varse att den teoretiska grundvalen för det pedagogiska arbetet var annorlunda. När jag berättade för amerikanska pedagoger att professor Arnold Gesell var den ledande teoretikern för det pedagogiska förskolearbetet i Sverige hände det att man log generat och förklarade att hans arbeten inte var aktuella längre i USA.

Att vi pedagogiskt var på efterkälken i Sverige bekräftades nästan drastiskt då jag deltog i den stora Whitehouse-konferensen om barn och unga, som vart tionde år äger rum i Washington. Då summeras vad som ägt rum pedagogiskt, socialt och samhälleligt och skisseras riktlinjer 10 år framåt i tiden. Professor Arnold Gesell fanns inte nämnd i det digra kongressmaterialet och vissa universitet hade rensat ut hans böcker i biblioteken för ovetenskaplighet. För mig betydde det att jag började granska den svenska förskolepedagogiken kritiskt. När jag kom tillbaka till Sverige och arbetade och skrev om mina erfarenheter så mötte jag ett kompakt motstånd. Förskollärarna var inte alls intresserade av att granska sättet att arbeta och möta barnen. Men i alla fall så förstod jag att vi måste göra något i Sverige för att ändra på det här. Vi måste föra in nytt ljus här och vår pedagogik, den var tantig. Det var också så att kvinnorna, eller förskollärarna ofta kallades tant av barnen i förskolan, eller annars var det fröken. Det var fröken som bestämde. Att det skulle vara någon självständighetsfostran hade liksom aldrig diskuterats eller aldrig satts i fråga.

Vid denna tidpunkt var jag fortfarande anställd i Sundbyberg, och visste att jag kunde få gehör för bra och välmotiverade projekt. Jag började skissa hur vi skulle utforma en annorlunda förskola, som skulle byggas i ett nytt bostadsområde. Förskolan kom att kallas verkstadsbarnträdgården för dess robusta miljö där barnen kunde rumstera om och öva sig att bli självständiga och inte bara vänta på frökens initia-

tiv vid aktiviteter. Sedan hände det tråkiga att den duktiga och kreativa förskolläraren, som hjälpt till att utforma barnträdgården och förestod den, gick till nya arbetsuppgifter. Den lärare, som kom efter, var övertygad om att hon kunde fortsätta arbetet, men det gick inte. På kort tid var verkstadsbarnträdgårdens idé tillspillogiven. Det lärde mig mycket om villkoren för social förändring i samhället. Men verkstadsbarnträdgården har stått modell för barnstugeutredningens förslag till utformandet av daghem.

När jag 1982 disputerade var mitt tema påbjuden social förändring i samhället och dess konsekvenser.

Men åter till barnstugeutredningen: Ingvar Carlsson blev vår förste ordförande, men det varade bara ungefär ett halvår. Tage Erlander avgick från statsministerposten och efterträddes av Olof Palme. Ingvar Carlsson utsågs till undervisningsminister och Mats Hellström kom då som ordförande i utredningen och följde den till 1975, då den fullföljt sitt uppdrag med flera tilläggsdirektiv.

Mitt uppdrag var att utarbeta ett pedagogiskt program för samtliga åldrar i förskolan i framtiden. Många expertgrupper bildades för diskussion om riktlinjer och innehåll i ett pedagogiskt program. De pedagogiska universitetsinstitutionernas professorer hade plötsligt upptäckt förskolans existens och förstått att ett pedagogiskt förskoleprogram hade framtiden för sig. De insåg att det handlade om ett framtida forskningsområde. Problemet var att det i expertgruppen fanns så ringa kunskaper om förskolebarnens utveckling och behov i relation till förskolan. Många av experterna ansåg att skolans riktlinjer och sätt att arbeta skulle anpassas till förskolan, något som utredningens sekretariat väjde sig för.

I början av 1971 var utredningen framme vid att redovisa preliminära ståndpunkter angående förskoleverksamhetens framtida innehåll och utformning. En del tankegångar var dåligt genomarbetade och mycket radikala i förhållande till den existerande förskoleverksamheten. Sekretariatet var osäkert om hur det skulle tas emot i ett utredningsförslag. I det läget beslöt utredningen att för en informell remiss sända ut det material vi hade för att få klarhet om hur våra tankegångar

skulle tas emot i ett formellt betänkande. Det blev den så kallade Gröna boken som sändes ut på informell remiss, alltså inte till bestämda remissinstanser, utan vem som ville skriva ihop ett svar kunde göra det. Ca 500 grupper, institutioner och enskilda svarade till vår stora häpnad. Huvudparten av svaren var positiva. De här svaren arkiverades hos statsarkivet. Det är ett intressant material om dåtidens tankegångar om behovet av att reformera barnomsorgen, inte minst hos föräldragruppen. Mig veterligt har ingen forskare tittat på detta intressanta material hittills.

Olof Palme var statsminister sedan 1969. Hans första ”egna” val stundade. När han fick höra talas om entusiasmen i remissvaren meddelade han att betänkandet fortast möjligt måste fram i god tid före valet. Det var ganska förskräckligt för det pedagogiska programmet var ofullständigt, dåligt genomarbetat och inte tillräckligt teoretiskt förankrat. Det var ledsamt och har legat mig i fatet att det fullbordades i detta skick.

Göran Sidebäck

Jag heter Göran Sidebäck och var med och startade daghemskampen i Nacka. Jag har ett lite annorlunda perspektiv på den än Rita och Gertrud, som båda har en mer vetenskaplig och utredande infallsvinkel. Jag var en av daghemsaktivisterna och har alltså jobbat på gräsrotsnivå. Det är ur det perspektivet som jag ska beskriva mina erfarenheter av daghemskampen.

Den utlösande faktorn till mitt engagemang i daghemsfrågan var en slumpmässig händelse. Det var helt enkelt så att min dåvarande fru en dag sa: ”Nu får du gå på dagismöte – det är din tur”. I rättvisans och jämlikhetens namn så var det bara att gå dit. Mötet skulle handla om ”överinskrivning”. Och eftersom jag inte hade den blekaste aning vad det var för någonting, så ringde jag kommunen och frågade. Jag fick en kort beskrivning av det hela. Sedan gick jag på det där mötet, men för att förstå den fortsatta händelseutvecklingen, så måste jag också redovisa att jag hade mer än överinskrivning i tankarna (eller bagaget) när jag kom till mötet.

Jag hade gått in i VPK 1971 och jobbade aktivt med olika politiska frågor. Jag höll marxistiska grundkurser, delade ut flygblad och arrangerade möten och en massa liknande saker. Naturligtvis inte ensam, utan tillsammans med andra partikamrater. Syftet var att mobilisera folk till kamp. Vi letade med ljus och lykta efter frågor som kunde mobilisera folk. Hyreskampen var ett sådant område. Men vi behövde fler. Det var en del av mitt bagage.

Men jag bar också med mig ett socialt arv. Jag kommer från Norrbottnisk arbetarmiljö, och som ni vet så var (är) folk rätt röda däruppe. Man hade ingen respekt för överheten och det var ofta frågan om kamp och strejker, det var något som man gjorde för att hävda sin rätt. Det här fanns säkert också med på något sätt i bakgrunden under daghemsmötet. Det är ju en del av min fostran.

I början av mötet satt jag bara och lyssnade. Av diskussionen såg jag snart ungefär hur motsättningarna gick, vad personalen ville, vad föräldrarna var missnöjda med och hur politikerna försvarade sina åtgärder. Jag såg också att det borde finnas möjligheter att göra någonting av detta missnöje. Under den här diskussionen, som jag också lade mig i, så växte faktiskt barnstugegruppens politik fram.

Efter mötet, när politikerna hade gått, så blev det "eftersnack" bland några som dröjde sig kvar. Jag sa att om det här inte bara skulle bli ett möte i raden av alla möten, utan någon effekt, så måste vi bilda en arbetsgrupp och diskutera hur vi ska gå vidare. Jag sa: "Jag ställer upp, finns det några fler?" Och det fanns det, så vi beslöt att försöka tänka ut hur man skulle kunde göra något åt problemet. Arbetsgruppen jobbade ett tag och jag lyckades förankra mina idéer, så att vi till slut kunde börja agera och organisera.

Grundidén som vi jobbade med, eller som jag drev, det var att vi inte kunde lösa daghemsfrågan i Nacka om inte vi löste den i Sverige. Och det kan ju tyckas vara en lite omöjlig uppgift att lösa för en grupp på 4-5 föräldrar i Nacka. Men jag hävdade envist att "även om vi bränner upp Nacka, så kommer vi inte att få några daghem. Det är en nationell angelägenhet och därför måste vi lyfta upp frågan på nationell nivå." Om analysen var rätt, så var den kritiska frågan hur vi skulle agera

för att åstadkomma detta? Var det överhuvudtaget möjligt. Vi hade ju inga resurser annat än vårt eget engagemang och fritidsarbete. Min idé var att vi dels måste utforma en politik för daghemskampen, dels måste dokumentera den i en pedagogiskt utformad skrift som andra kunde inspireras av, och dels måste komma på hur vi skulle sprida den, trots våra begränsade resurser. Det var nyckelfrågan. Och den avgörande idén var att vi skulle hitta på spektakulära aktioner (mer om dem senare), så att det skrevs om dem i massmedia. Det var vår enda chans att nå utanför Nacka, att hitta läsare för vår skrift och politik i andra delar av landet. Det var en lite väl vågad idé och jag trodde aldrig att vi skulle nå så långt som vi faktiskt gjorde. Jag trodde att det här bara skulle pågå under våren 1974, så jag gjorde en paus i mina studier (jag höll på med mina doktorandstudier i sociologi). Den där pausen blev rätt lång. Jag höll på med daghemsfrågan i några år.

Vi skrev skriften "*Om barnstugefrågan*" under förvåren 1974, genomförde några mindre aktioner och påbörjade organiserandet av en aktionsgrupp. Vi utnyttjade våra kontakter inom vänstern, vi "raggade" föräldrar och personal på daghem, vi arrangerade möten och vi sålde skriften för att utveckla stödet för den framväxande aktionsgruppen. Det var en fristående organisation, den var inte parti-styrd, men naturligtvis betydde mina kontakter inom vänstern en del för rekryteringen av aktivister. Skriften var mycket viktig i organisationsarbetet. När vi skulle trycka den – för att backa berättelsen några steg – så hade vi inga pengar, men om man vill åstadkomma någonting så måste man också våga chansa. Det var vår inställning. Jag och en kamrat som heter Clark Carlsson beställde tryckningen och sa att vi betalar om en månad. Men vi hade ju inga pengar, så vi lovade varandra att vi skulle sälja våra bilar om det inte gick ihop – vi hade var sin skruvbil. Det var alltså bråttom att sälja skrifterna (och att samla in stödpengar). Både försäljningen och insamlingen gick väldigt bra, det kom in pengar, och viktigast av allt skriften spreds, vi hade tryckt några tusen exemplar. Jag ska berätta mer detaljerat om detta om en stund. Men Clark och jag behövde inte sälja våra bilar...

Jag har försökt strukturera upp händelseförloppet i Nacka aktionsgrupp i ett antal faser, som visar hur verksamheten utvecklades och vilka aktioner som genomfördes:

Barnstugekampen hösten 1973 - våren 1976 (1980)

Arbetsgrupp på Björknäs barnstuga, oktober 1973-januari 1974

Under den första fasen producerade vi en skrift, *Om barnstugefrågan*, och planerade organiseringen av barnstugekampen. Det var de två första åtgärderna som vidtogs kring årsskiftet 1973/74 av arbetsgruppen på Björknäs barnstuga. Jag har redan berättat en del om detta.

Förorganisering via en föräldraförening (december 1973- mars 1974)

Under påföljande fas påbörjades själva organisationsarbetet för att få fram en "kader", dvs. för att få fram folk som kunde driva frågan. Tanken var inte att bilda någon massrörelse, utan det var redan från början frågan om en tillfällig aktionsgrupp. Det var min bestämda mening.

Aktionsgruppen presenterar sig offentligt (kring 11 mars 1974)

I nästa fas var vi beredda att gå ut för att ordna ett möte och presenterade oss för att sprida verksamheten ytterligare. Allt gick rätt fort. Den första skriften, *Om barnstugefrågan*, var klar inför mötet och började säljas. Det var ett par trehundra människor som kom på det här mötet.

Gruppen konsolideras, opinionsbildning börjar (mars/april 1974)

Efter det första offentliga mötet var inne i en fas där verksamheten skulle förankras lokalt. Vi bildade lokalgrupper, producerade och sålde skrifter i affärscentra, på daghem och andra lämpliga platser.

Gruppen genomför lokala aktioner (april 1974-årets slut)

Efter det första offentliga mötet var vi inne i en fas då bl.a. ett antal spektakulära aktioner skulle planeras och genomföras för att försöka lyfta frågan till regional och nationell nivå. Syftet var att skapa opinion, pressa politiker och sprida aktionen. Vi uppvaktade ordföranden i Sociala Centralnämnden (Karl-Arne Otterstål) den 8 april. Därefter genomförde vi en intensiv namninsamlingskampanj för våra krav och sålde samtidigt vår skrift, *Om barnstugefrågan*, under ett par veckor i maj månad (6-20 maj).

Aktiviteterna kulminerade i Ockupationen av Nacka Kommunfullmäktige den 27 maj (mer om detta längre fram). Under hösten, den 17 november, ordnade vi dessutom ett politikermöte, en offentlig utfrågning, i Nacka. Inför mötet hade vi tryckt upp *Barnstugekampen* i 20 000 ex (en 8-sidig tidning i A3-format och färg), som delades ut i bostadsområdena i Nacka.

Aktioner på riksplanet (Stockholmsområdet), våren 1975

I Stockholmsområdet hade flera lokala aktionsgrupper bildats och börjat agera. En samordningsgrupp skapades också för att planera gemensamma stormöten och aktioner. Men vi i Nacka tog även egna spontana initiativ, såsom till den s.k. Kanslihusdemonstrationen den 21 februari, då Hagaöverläggningarna ägde rum. Efteråt skrev vi en skrift om aktionen, *Barnstugepäng av Gunnar Sträng*, som spreds i regionen.

Den stora aktionen under denna fas blev Riksdagshusaktionen den 9 april (då vi gjorde en spektakulär Tröjddemonstration inne på åhörarläktarna i riksdagen när daghemsfrågan behandlades). Riksdagsledamöterna hade i förväg fått brev och underlag med våra krav och synpunkter. Under senvåren arrangerade aktionsgrupperna i regionen (totalt fanns det ca 25 grupper) en gemensam Kampanjvecka (24-31 maj) med olika lokala aktioner och en gemensam Central demonstration (med ca 2 000 deltagare), en ny skrift togs också fram och spreds under kampanjveckan. Riksdagspartierna uppvaktades dagen före.

Lokal aktivitet i Nacka, juni-december 1975

Efter aktionerna på central nivå fortsatte barnstugekampen på lokal nivå i Nacka. Under denna fas fördes kamp dels för en bättre lokal förskoleplan (Tröjdemonstration i Nacka Kommunfullmäktige 16 juni), dels mot en rad olika försök att höja barnomsorgstaxorna och dels mot polisåtalet av de tre mammorna, som ”ockuperat” talarstolen i Nacka kommunfullmäktige den 27 maj 1974. Rättegången mot de tre mammorna hölls den 17 december 1975 och avslutades med ett frikännande 1976.

Kampen fortsatte lokalt 1976-1980 men mindre intensivt.

Ockupationen av Nacka kommunfullmäktige 27 maj 1974

Den stora aktionen, som jag vill lyfta fram här, skulle bli i Nacka kommunfullmäktige när vi skulle föra fram våra krav. Tanken var att det skulle bli en spektakulär grej, en ockupation av fullmäktige. Men det kan man ju inte göra så där helt utan vidare, utan man måste se till att ha legitimitet. Det här är, som ni förstår, mycket noga planerat. Hur får man legitimitet? Jo, vi gick och knackade dörr, och förde fram våra krav och så förde vi statistik på hur många av dem som öppnade dörren som sa nej och hur många som sa ja till våra krav. Och vi lovade också att föra fram kraven till kommunfullmäktige i Nacka. Vi fick, om jag minns rätt, 96 procents stöd för våra krav på bra och gratis daghem åt alla barn, slopad överinskrivning och en del andra sådana där krav.

Parallellt med namninsamlingen kring våra krav planerade vi aktionen i fullmäktige. Det hela var en väldigt styrd aktion. Alla demonstranter – vi hade nämligen organiserat en demonstration som skulle gå till fullmäktigemötet – hade fått en lapp med instruktioner om vad som kunde hända inne i fullmäktige och vad de skulle göra i olika lägen. Den här instruktionen blev egentligen klar först natten före, eller snarare på morgonen samma dag. Jag och Clark hade hållit på i flera timmar under natten och inte fått ihop något bra slagord. Han åkte hem en stund och återkom kring klockan 5 på morgonen med en lång lista

på utmärkta slagord. Det är alltså hans fru, Gunilla Staaf, som har myntat: ”Ropen skalla – daghem åt alla!”, ”Daghem ska vi ha, men de ska vara bra!”

Vi stencilerade upp lappar med slagord och instruktionerna för aktionen i fullmäktige. Det var en talkörsstyrd aktion. Alla visste vad de skulle säga, alla hade en A5-lapp där det stod vad som skulle göras i olika lägen, och så var det någon av oss som drog igång talkörerna. Det var talkörer som ”Langenfeldt det var inte snällt – Du ska vilja som Ingrid Lilja”. Ingrid (v) yrkade på att vi skulle få gå fram med vår namninsamling. Vi hade garderat mot att vi inte skulle få det, och hade andra åtgärder i bakfickan. I ett visst läge under debatten (när en talare slutat sitt anförande och innan en annan hunnit börja med sitt) var det bestämt att tre kvinnor med sina barn skulle tåga fram till talarstolen och börja redovisa våra krav och resultatet från namninsamlingen.

Det blev tumult, någon ryckte ut högtalarsladden så att kvinnorna inte skulle höras, men det var en kvinna, Lisa Coudek, med stark röst som ändå gjorde sig hörd... Det rådde en viss förvirring i fullmäktigesalen och efter en stund lämnade fullmäktigeledamöterna salen. Massmedia var där, de visste ju precis vad som skulle hända för vi hade informerat dem. Jag skulle just till att dra igång en talkör som löd: ”Utan folkets stöd, blir det eran död”. När jag plötsligt upptäckte att en äldre sossepolitiker låg på rygg på podiet, alldeles likblek. Det var Sven Sundin, rektor på Tollare folkhögskola. Fotograferna svärmade runt honom som bin. Hade han säckat ihop? Eller var han död? Jag fick tunghäfta, jag vågade inte dra igång talkören.

Men det visade sig senare att han nog hade gjort en smart motaktion. Nu gick det bra ändå. Ockupationen av Nacka kommunfullmäktige blev en stor framgång för oss. Det blev utförliga inslag i bl.a. radion (P1) och även i övrigt blev det en väldigt stor publicitet (bl.a. DN och Aftonbladet hade bra reportage, liksom lokaltidningen NST). Tanken med det här var just att få massmedier att skriva. Det kom mycket beställningar, rapporten gick ut. Det var början på spridningen nationellt.

Under hösten 1974 ordnades olika möten i Nacka, vi gjorde även aktioner på riksplanet påföljande vår, och genomförde den s.k. kanslihusdemonstrationen som också var en spektakulär historia. Vi lurade bl.a. polisen, så att vi kunde komma in på kanslihusgården och fick sedan framföra våra krav till politikerna... Vi genomförde även senare en mycket lyckad tröjdemonstration i riksdagen, som jag kan berätta om senare. Det var roliga aktioner, med mycket humor och humör och jag tror att det också bidrog till anslutningen. Vi lyckades alltså komma ut. Faktamässigt hade vi stöd av de rapporter från barnstugeutredningen som bl.a. Rita hade varit med och skrivit, men även LO:s rapporter om daghem. Vi kände också att vi hade ett brett stöd ute i samhället.

Gertrud Sigurdsen

När jag blev tillfrågad om att vara med på det här, så sa jag med glädje ja. Det är ju någonting som jag har ägnat mycket stor del av mitt liv. När jag kom hit i förmiddags lite tidigt, då fick jag se en kvinna komma emot mig och vi tittade på varandra, och så sa hon, Rita: "Är det inte Gertrud". "Jo" sa jag. "Är det inte Rita?" Jag tror att vi inte träffats sedan 70-talet och likadant med Gertrud. Jag var ju också med på ett hörn i Barnstugeutredningen.

Ja, jag kom till Stockholm 1949, jag jobbade på LO. Jag jobbade åt den legendariska ombudsmannen Sigrid Ekendahl som kunde försätta berg och som kunde få gehör hos det manligt dominerade LO, men det var inte så lätt. Själv kom jag in i daghemsfrågan genom att jag har två barn som är födda 1954 och 1956. I Stockholms kommun då fanns inga svårigheter att få daghemsplats. Jag var ju ändå gift. Annars var det förtur för dem som var ensamstående, men då var det inte några problem. Men i det här jobbet med familjepolitiska frågor på LO så var det ju detta som var det stora problemet. Då hade LO ungefär drygt 400 000 kvinnor som medlemmar och det vi ständigt mötte när vi var ute, det var detta att vi måste få barnomsorg, eller barntillsyn, eller vad man nu sa på den tiden. Vi måste få kommunerna att göra det, vi måste också få staten att ställa upp på ett annat sätt.

När Kajsa pratade om dokumentation, så kan jag tala om att 1961 så gav LO ut en skrift som heter *Daghemsfrågan - ett arbetsmarknadsproblem*⁵, där vi pekade på detta att kvinnorna fanns på arbetsmarknaden. Många av dem hade barn, de var tvungna att få någon form av barnomsorg.

I någon av frågorna där i programmet som vi har fått så står det: Var fanns motståndet?

Det fanns överallt! Överallt! Vi upplevde det centralt i LO-huset. Vi fick tassa oss fram. Vi fick försöka att få män som förde fram våra förslag för då var de ju lite mer värda än om vi kvinnor gjorde det. Vi åkte land och rike runt och uppviolade kvinnorna för att de sedan skulle påverka kommunpolitikerna och sina egna fackliga kamrater. Vi kände att vi hade ett fåtal män också på LO, bland annat Rudolf Meidner, Per Holmberg, Gustav Persson – som har skrivit den här [håller upp *Daghemsfrågan*], som stöttade oss när vi jobbade med det här, men annars var det ett motstånd överallt! Jag måste säga att vi inte hade något större stöd, då på 50-talet och början på 60-talet, för det var då jag jobbade med de här frågorna allra mest, ifrån socialdemokratiska partiet.

Vi hade motstånd från det Socialdemokratiska kvinnoförbundet. 1964 gav Nancy Eriksson som då var vice ordförande i förbundet, ut en bok som hette *Bara en hemmafru*⁶ där hon skisserade 10-12 förslag som skulle göra det bättre för kvinnorna i samhället. Men inte ett ord om att bygga ut daghem. Det här motståndet det eggade oss så att vi jobbade vidare. Vi fick kritiken att kvinnorna inte ska vara på arbetsmarknaden, de ska vara hemma. Männen ska kunna försörja sina kvinnor, kvinnorna ska inte vara där osv. Under årens lopp fick man ju så småningom en viss förståelse för de här männens uppfattning. Den uppfattningen hade många av dem som jobbade centralt på LO. Dessa ombudsmän, vars hustrur var hemmafruar, hade ju upp-

5. Persson, Gustav *Daghemsfrågan - ett arbetsmarknadsproblem* (1962).

6. Eriksson, Nancy *Bara en hemmafru: ett debattinlägg om kvinnan i familjen* (1964).

levt industrisamhället, sina egna mödrars jobb och slit. De skulle sannerligen ge sina hustrur en annan situation, de skulle kunna få vara hemma!

Det här finns som en förklaring bakom, men det var ju så att säga väldigt jobbigt att arbeta med det här. Vi knegade på, vi fick alltså ut den här broschyren där vi tog upp daghemsfrågan, och 1969 så tog LO:s styrelse ett program som hette "Fackföreningsrörelsen och familjepolitiken" där just barnomsorgen spelar en väldigt stor roll. Sedan Arne Geijer hade blivit ordförande, sa vi så här: "Ja ha när han fått barnbarn, då begrep han det väldigt bra" för han upplevde ju att de där barnbarnen "de skulle vara på dagis".

Det här var alltså kampen, som vi kanske inte kallade kamp. Vi kunde inte göra några spektakulära aktioner, det skulle aldrig LO-ledningen ha tillåtit, utan vi fick jobba mer eller mindre i det tysta. Vi fick försöka att påverka våra egna för att få dem med oss.

Så småningom fick vi Arbetsmarknadens kvinnonämnd som var ett organ mellan LO, TCO och Arbetsgivarföreningen. Då hade vi olika verksamheter ute i landet där vi drev de här frågorna som vi tyckte var väldigt angelägna, och där vi också då fick stöd ifrån andra grupper. I vårt program drev vi också att vi skulle få en gemensam förskola. Vi hade ju situationen med att det var brist på daghem, men det fanns det som då kallades lekskolor som hade öppet ett par tre timmar per dag. Det gynnade ju inte på något sätt de som var förvärvsarbetande.

Vi hade en motståndare till, och det var den statliga myndigheten Socialstyrelsen som då var tillsynsmyndighet, huvudman, för den här verksamheten. Jag har fortfarande kontakt med Göta Rosén, som nu är 98 år, som var den som var ansvarig för den här verksamheten på Socialstyrelsen tillsammans med Britta Hasselrot. De drev ju konsekvent "det ska inte byggas några daghem, vi ska ha familjedaghem", det som nu kallas dagbarnvårdare. Det var en sida av daghemskampen som vi hade. Vi insåg värdet av att få pedagogiskt utformade verksamheter som daghem var, och blev.

Vi har haft många gräl, Göta och jag. Hon säger nu att: ”Du missförstod oss!” men det gjorde jag inte, och inte de andra heller. Jag menar att man hade motståndare på många håll när det gällde att jobba för de här frågorna.

När Olof Palme blev statsminister då drev han ju det här oerhört hårt politiskt också inom partiet. Det parti som vi samarbetade med ofta, det var Folkpartiet. Jag pratar fortfarande ibland med Gabriel Romanus om vår gemensamma syn när det gäller utbyggnaden av daghem och så vidare. Det var väldigt mycket som hände. Jag förmodar att Gertrud Schyl också kanske fick många presenter skickade till sig. Det kom ut en bok, den hette *Gertrud på daghem*⁷. Jag har en stor upplaga av den...

Det var en intressant kamp. Och som Kajsa visade - nog har det hänt en hel del! Det har varit mycket blod, svett och tårar, men det är ju roligt att se att man kan ha framgång också.

Lena Stråhle

Lena Stråhle heter jag. Jag är den här nyexaminerade förskoleläraren på 70-talet. Sant att säga så examinerades jag redan 1967, så det var lite före.

Jag tänkte så här att jag ska försöka berätta min berättelse så som jag minns den. Kanske den blir något ostrukturerad, jag har skrivit ner en del så jag ska försöka strukturera, men det är väldigt många minnen som gör sig påminda.

Man kan säga att min utbildning skedde i en väldigt traditionell förskolepedagogisk anda. Gertrud nämnde lekskola. Jag gick min utbildning i Umeå. Det var första året, precis när det här förskoleseminariet startade. Det fanns ett daghem i Umeå, förövrigt var det lekskolor, så man kan säga att jag fick en traditionell lekskoleutbildning. Utbildningen bestod av mycket praktik, halva tiden tror jag att vi var i praktik. Så det var en praktisk, pedagogisk, metodisk utbildning. Den vilade på, jag vet inte om jag törs säga det, mögnadsteorier. Arnold Gesell var husgud, Charlotte Bühler, men det kom

7. Widerberg, Siv *Gertrud på daghem* (1966).

också Homburger-Erikson, Piaget fanns också med lite grann, och jag tror att det var så att Barnstugeutredningen eller tankegångarna i Gröna boken som Gertrud talade om hade börjat att läcka ut lite. Det här fanns i tiden också.

Man kan också säga någonting som jag tänker har funnits med och som Gertrud också refererar lite till. Den verkstadsbetonade miljön, alltså med det tänker jag då att man betonade den fria leken, det fria skapandet, det fanns möjligheter att arbeta med bild, slöjd, drama osv. Det fanns också, men det var väldigt styrt. Alla barn skulle göra samma sak i princip samtidigt. Ja det var mycket som kändes så där – att man när man kom ut, så skulle man kanske kunna förändra mycket av det där. Den sommaren när jag tog examen, alltså 1967, så åkte jag också ut på en sommarkoloni och arbetade som kolloföreståndare. Det var Sundbybergs småbarnskoloni och jag förstår nu att Gertrud då kanske precis hade avgått som chef. Det fanns en tradition, i alla fall i Sundbybergs kommun, att socialchef, kommunens ordförande och biträdande socialchef skulle göra ett besök på den här sommarkolonin. De kom ut till kolonin där jag var. Med mig hade jag en av mina seminariekamrater, Py Börjesson, och vi kom att arbeta tillsammans under många år. Py och jag tog emot socialchefen och de här gästerna, och på kuppen blev vi erbjudna fast anställning i Sundbyberg. Vi hade bestämt oss för att vi skulle till Stockholm på något sätt och arbeta. Nu var det väldig bostadsbrist i Stockholm med omnejd, och till den här fasta anställningen så blev vi också erbjudna en bostad, så det var givet att vi började arbeta som nyexaminerade förskollärare i Sundbyberg.

Vi kom till ett daghem. Det var fint utrustat om man tänker på miljö och så vidare. Men det var ganska instängt. Det andades filantropi eller välgörenhet. Föräldrar var tvungna att trycka på en knapp på dörren till föreståndarinnan som var utbildad av systrarna Moberg, i och för sig, i Norrköping. En kvinna från Djursholm med hela den enorma pondus som hon hade. Hon var helt fantastisk, hon kände alla barn till namn, hon gick runt varenda dag och hälsade på personal och barn, men det fanns någon sorts avstånd. Föräldrarna skulle vara

ganska tacksamma över att de fick ha sina barn på det här daghemmet. Det där tyckte Py och jag var problematiskt, ja man skulle väl kanske kunna ändra på en del. Men vi förstod att vi för att kunna göra det, var tvungna att ha en annan ställning. Unga som vi var och i den där lite radikala perioden så gjorde vi vad vi kunde.

Vi såg att man precis skulle öppna ett nytt daghem och jag hade ju praktik på daghem och hade ändå varit föreståndare på en sommarkoloni, så jag tågade upp och anmälde mig till den här föreståndartjänsten. Det verkade väl nästan som att det skulle gå vägen, det var bara det att den sista dagen på den här ansökningstiden så blev jag inkallad till föreståndaren på det här daghemmet som jag arbetade på. Det kändes väldigt allvarligt och jag visste att hon kanske var lite irriterad på mig för jag hushållade inte så bra med pennor och färger och papper och sådant där som man fick kvittera ut till barnen. Jag hade varit lite slösaktig med det, så jag väntade mig en liten skrapa där. Och hon sa: "Varsågod och sitt Lena, det är någonting som jag behöver berätta för dig." Och jag tänkte: "Gud, ska hon säga att jag inte får vara kvar här nu? Åh, har jag misskött mig?!" men hon sa "Lena det är så här, jag vet att du har sökt den här föreståndartjänsten, och det har jag också gjort. Nu blev det precis klart idag att jag får den tjänsten, men jag vill hemskt gärna att du är biträdande föreståndare". "Oh jaa, det var ju jättebra" sa jag, och försökte hålla masken och så där, och visste inte hur fort jag skulle komma ut till min arbetskamrat Py och berätta att det inte skulle bli riktigt så som vi hade tänkt. Britta skulle följa med oss till det nya daghemmet. Så Britta följde med oss till det nya daghemmet, och vi startade det och det var bra. Det var bättre. Vi hade en större frihet och så, men det var inte riktigt det vi ville göra ändå.

Så kom en ny chans, ett tredje daghem skulle öppnas, och då var vi där. Det daghemmet fick vi ta hand om. Och där hände det som kanske var lite annorlunda även om det låg i tiden. Vi hade i varje fall ett annat sätt att se på, om jag tänker på vad Rita säger, just den här interaktionen, att samverka med närsamhället, att se barnen i ett helhetsperspektiv. Familjen, föräldrarna fanns med hela tiden, och det

var en självklarhet att man hade sina barn i förskolan. Daghemmet var inrymt i ett hus där det fanns ett rehabiliteringshem för alkoholskade män och kvinnor, det fanns ett pensionärshem, och så fanns det här daghemmet. I övrigt så var det vanliga hyreslägenheter. Barnen och föräldrarna tyckte att det var lite otäckt det här med berusade farbröder. Vi funderade lite på hur vi skulle kunna lära känna varandra och så där. Precis då var det så att TV började göra sitt intåg i förskolan. Barnen ville gärna se barnprogram på eftermiddagen. Vi hade ingen TV men så sa vi att det har de ju här inne på rehabiliteringshemmet. Vi kan ju gå in på eftermiddagarna där, och så gjorde vi det och alla de här alkoholiserade farbröderna, det var farbröder, de satt där i sitt vardagsrum. De tyckte det var jättekul när vi kom in där med barnen. Ja det hände mycket spännande saker.

Pensionärerna som ju tyckte väldigt mycket om barn bara de var tysta och snälla, de hade ett jättebra piano, och vi hade inte råd att köpa något. Vi förlade våra sångstunder till pensionärernas vardagsrum. Det tyckte de här pensionärerna var jättebra. På det sättet blev vi bekanta med vår morfar, morfar Karlsson, som kom underfund med att nere på det där daghemmet där det var en massa barn och så, där fanns det en fantastisk snickarverkstad. Så han kom ner till oss och började använda den, och så blev han vår morfar Karlsson som tog hand om barnen i snickarverkstaden. Vi hade gjort lite försök själva, men när morfar Karlsson kom, då hände det spännande saker! Det mest spännande hände när han körde ut barnen ur verkstaden och stängde dörren och gjorde sina egna saker. Då stod barnen utanför, det var glastrutor, och tittade in på vad han gjorde när han gjorde saker på riktigt. Han lärde också de här barnen, de gjorde det här som barn gör, båtar och flygplan och små hus och så, men de gjorde också hyllor, och de gjorde pallar som de kunde använda, tillsammans med morfar Karlsson. Det var ett av våra sätt att föra in samhället i daghemmet. Att föra ut daghemmet i samhället det gjorde vi genom att vi också hörde att människor som bodde runt omkring oss tyckte att det här var något väldigt märkvärdigt och konstigt hus, så då bjöd vi in till en gårdsfest. Vi gick runt med flygblad till alla hushåll och bjöd helt enkelt

in dem till den här gårdsfesten. Sedan hade vi varit ute i gamla stan med barnen på någon utflykt som de ville ut till, och där hade vi träffat på ett jazzband som hette Sumpen Swingsters. Då skyndade vi oss att bjuda in dem till den här gårdsfesten. Och det var ett sätt att föra ut daghemmet i samhället. Jag måste bara berätta det här också, och sedan ska jag vara tyst. Morfar Karlsson hörde talas om det här jazzbandet. Då sa han "Jag tycker att ni ska bjuda in frälsningsarmén" och då gjorde vi det. Så Sumpen Swingsters och Frälsningsarmén kom tre år i rad till våra gårdsfester och spelade. Det var lyckade fester. Tre år orkade vi, och sedan blev det lite för mycket. Det här är bara några minnen som tränger sig på. Jag tänker att det här var möjligt i den tiden. Jag tror inte att det hade varit möjligt så många år tidigare, och kanske inte i dag, men jag vill också säga att vi fick väldigt mycket resurser. Det var möjligt att göra väldigt mycket. Bakom det här stod socialchef och hela förvaltningen och så vidare, och jag tänker att Gertrud hade banat vägen när jag hör henne här idag.

Sanne Vils

Jag är den som representerar kvinnorörelsen och var med i Grupp 8 och det var där som allting började. Eller egentligen så började inte min, jag heter Sanne Vils förresten, kvinnokamp på 70-talet utan kanske ännu tidigare när jag var liten och kanske dagiskampen också, när min mamma sa till mig att jag absolut inte skulle gifta mig, utan att jag skulle utbilda mig. För mannen kunde gå ifrån mig, men utbildningen fick jag ha kvar. Vi var tre barn och det fanns inte förskolor för gifta föräldrar och det ansågs att min mamma som var bibliotekarie minsann inte hade anledning att förverkliga sig så, och att få en förskoleplats var inte möjligt om det inte var nödvändigt för försörjningen. Därför hade vi någon tant som var hemma, men hon orkade inte ha alla tre, så därför, så fort vi var tre år, så började vi på Alva Myrdals storbarnkammare. Så jag gick där ifrån jag var tre år till jag var sex år. Och det är många nu som har pratat om lekskoleutbildningen och hur man gjorde samma saker. Jag har alltså sex svarta tuppar, sex säckvävsbonader, sex korsstyngsbroderade dukar

– det är väldigt snyggt för att vara en sexåring, men det är klart, jag hade ju mycket vana. Och så på lunchen satt jag på trappan och åt smörgåsar tills nästa grupp kom. Men jag tänkte inte på det. Så var det. Jag led inte. Men kanske den erfarenheten startade min vilja att alla skulle ha en förskoleplats. Eftersom min mamma hade sagt att jag inte skulle gifta mig, så gifte jag mig när jag var 20 år och flyttade till kollektiv och fick ett litet barn och en dagisplats. Det var som det hette då, jättetidigt, det var när han var 6 månader, eftersom jag skulle studera, för jag hade hoppat av skolan också, då fick man förtur. Det var en jättebra förskola. På den tiden fick man betala för hur många dagar de var i förskolan, och det här var spädbarnsförskola, och då var det många som var hemmamormor, hemmamoster osv. så det var ibland bara 4-5 barn på 3 stycken barnskötare. Han hade det jättebra där. Det var egentligen inte därför som jag var med och startade daghemskampen, utan min utgångspunkt var att alla människor har rätt att arbeta, och alla barn har rätt till en förskola. För att de två sakerna ska gå ihop så måste det till förskolor. Vi startade en föräldragrupp på den förskolan där jag hade min pojke. Samtidigt så hade förskollärarna en annan grupp där de arbetade för att förverkliga Barnstugeutredningen. De här två grupperna slogs ihop och blev en aktionsgrupp för daghem med just de slagorden ”Ropen skalla –daghem åt alla!”. Dessutom var fackföreningen med, och vi gjorde också såna där aktioner. Inte fullt så våldsamma som Göran berättar om, men bland annat så tågade vi upp till Arne Lundborg som var kommunfullmäktiges ordförande. Vi var en fem-sex kvinnor och fyra barn tror jag, väldigt små barn. Några hade förskola, några hade inte. När vi förklarade det här och lämnade över petitioner och namnlistor till Arne Lundborg, så sa han: ”Äh, skit i Barnstugeutredningen den får väl ligga nere tills vi har pengar. När mina barn var små var minsann mammorna hemma. Då hade man inte sån där barnparkering.” Så sa kommunfullmäktiges ordförande – och det är riktigt sant.

Gertrud Sigurdson

Och han var socialdemokrat?

Sanne Vils

Han var det som vi kallade för cementsosse.

De parollerna som vi hade var:

Bra och gratis daghem åt alla barn – det har man fortfarande inte uppnått. Det finns inte daghem åt alla barn än, det har funnits några år men det finns inte längre. Gratis har de aldrig varit. Bra har de varit i de flesta fall, men nu så börjar man ju undra när det är så hemskt många barn, och väldigt ont om personal.

Stoppa överinskrivningarna – det har vi inte gjort.

Nej till stordaghem – det har inte genomförts.

Färre barn i grupperna. Jag kommer ihåg när vi protesterade mot 15-barngrupper. Jättedemonstrationer! – Barngrupperna blev större.

Utbilda och anställ fler personal var en viktig fråga och det var också en kamp mot att regeringen ville snabbutbilda förskollärare på ett år. Det protesterade alla förskollärare våldsamt mot. Det ledde till resultat och nu har man tvärtom förlängt utbildningen till 140 poäng.

Sex timmars arbete åt alla med bibehållen lön – det fick vi inte. Vi kämpade för sextimmars dag, men det vi fick igenom någon gång på 70-talet var sex timmars arbetsdag utan lön för småbarnsföräldrar men med bibehållen fast anställning 100%.

Staten övertar personalens löner – det var också någonting vi kämpade för. Det har man inte heller uppnått.

All förskolepersonal - samma fackförbund har vi heller inte åstadkommit.

Det är många av de här parollerna som vi inte har uppnått. Men ändå tror jag att denna stora utbyggnadstakten och det som har hänt med förskolan, har fört upp förskolan på dagordningen överhuvudtaget. Det här med forskning som Rita pratade om, att man inte skulle forska om förskolan, att man inte fick göra det, det har ju också förändrats. Det är något som nu verkligen har kommit i ropet och man forskar mycket. Samtidigt så önskar jag att man ska höja statusen när det gäller de yngre barnen. Ibland känns det som om barnen föds när de är sex år, och det kan jag bli lite förtvivlad över. Det kvarstår mycket kamp och jag tycker vi ska fortsätta med det.

Kjell Östberg

Vi ger er nu möjlighet att kommentera det som sagts. Sedan släpper vi in auditoriet. Ska vi ta samma ordning igen? Vill Rita kommentera någonting?

Rita Liljeström

Jag vill göra en uppenbar reflektion som vi säkert alla redan har gjort, nämligen att det är ju ett ganska spännande spektrum av olika människotyper, insatser och yrken som driver fram frågor. På sätt och vis är det intressant med de olika roller vi har i samhället, men det har vi ju redan märkt.

Gertrud Schyl Bjurman

Jag har bara en kort kommentar om ettårig utbildning. Faktiskt var det så att vi ju fick slå knut på oss själva för att hitta lösningar och få fram personal till den utbyggnad som beslutades. Det tycker jag fortfarande var ganska bra. Barnskötare med lång praktik erbjöds då utbildning på ett år. Likaså var det på det sättet att vi ville ha män i verksamheten som förskollärare, och de var ju tunnsådda då. Samtidigt var det så att det utbildades en massa människor på pedagogiska institutionerna och de hade svårt att få jobb. Även den gruppen snabbutbildade vi då. Det blev inte så mycket av det, därför att de här personerna insåg att de hade en speciell kompetens och började snegla på föreståndartjänster ganska omgående och försvann successivt från det pedagogiska arbetet. Jag förordar inte kort utbildning, men...

Sanne Vils

Nej jag förstår...

Gertrud Schyl Bjurman

Här var det absolut nödvändigt!

Göran Sidebäck

Jag vill utnyttja tillfället och berätta om ett par aktioner till – om det går bra? Jag fortsätter där jag slutade mitt förra inlägg.

Vi ska nu titta på fas 6 – Barnstugerörelsen genomför aktioner på riksplanet, som är den fas då vi började sprida aktionen utanför Nacka. Under det första året (1974) hade vi främst jobbat på lokal nivå i Nacka, men planen var hela tiden att försöka gå vidare. Jag vill också passa på tillfället att sprida ett praktiskt tips till andra eventuella aktivister. Jag har lärt mig att det är väldigt viktigt att kolla lokaliteterna inför varje enskild aktion. När vi t.ex. genomförde den s.k. kanslihusdemonstrationen, jag tar inte upp alla detaljer här, så gick jag runt på kanslihuset, det var möjligt då, och tittade på hur det såg ut, miljö och allting annat som kunde tänkas vara av intresse. Innan själva demonstrationen skulle gå av stapeln skrev vi en kallelse som skickades ut till olika kontaktpersoner och daghem. Aktionen var väldigt spontan. Initiativtagarna – Clark Carlsson och jag – hade ingen aning om vilken uppslutning som demonstrationen skulle kunna få. Det kanske inte skulle komma någon. Jag kanske också ska nämna att Clark och jag fungerade som ett slags tandempar under alla år daghemskampen pågick. Vi passade bra ihop och kompletterade varandra. På demonstrationsdagen fyllde vi Clarks bil med plakat och åkte till Kungsträdgården för att se om demonstrationen skulle få någon uppslutning. Det kom 800 personer. [Mobil signal] Är det min?

Kjell Östberg

Nej nej.

Någon i auditoriet

Det är Clark som ringer. [skratt]

Göran Sidebäck

Jaaa, det hade varit roligt om Clark varit med här. Han skulle säkert korrigera mig om jag gör några felaktiga beskrivningar. Ja, det kom alltså 800 personer, som tågade mot kanslihuset. Vi hade inte sökt

polistillstånd för demonstrationen av taktiska skäl – då kunde inte polisen förhindra aktionen lika lätt. Men dom, polisen, gjorde vissa valhända försök att förhindra det hela. Exempelvis ställde de en bil på tvären när vi skulle över bron till Gamla stan, men den vek plötsligt undan innan tåget var framme. När vi efter en stund närmade oss kanslihuset för att helt framt promenera in där, så spärrades istället infarten av en större poliskedja på Kanslihustrappan vilket stoppade oss. Men vi hade en alternativ plan i bakhuvudet. När jag handgrip-ligen stoppades av polischefen vände jag mig bara om och sträckte ut händerna åt sidorna, som ett tecken till folk i demonstrationstäten att dela upp demonstrationståget i två delar och gå vidare på varsin sida om kanslihuset. De som gick först i tåget var informerade om att man kan gå in på baksidan av Kanslihuset och att Kanslihusgården är som en ekokammare. 800 personer kom in i ekokammaren med mikrofon, högtalare, trummor och talkörer och vi skrek ut våra krav. Polisen hade uppenbarligen svårt att veta vad dom skulle göra. Ett tåg med många kvinnor och barn, med sång och musik, och med glada miner är inte så lätt att bemöta med vanliga polisiära metoder. Till slut kom polisen och frågade mig hur de kunde få slut på det hela. Jag var utpekad som någon slags ansvarig. Jag spelade naiv: ”Jag vet inte, men det är ju de här kraven som vi vill framföra till politikerna” och så visade jag flygbladet, ”om de blir uppfyllda så...” Jag kan ju ta micken här och sammankalla en delegation om vi får träffa partiledarna”. Det blev inte riktigt så, men en delegation fick gå upp i Kanslihuset och överlämna kravlistan.

Senare blev jag åtalad för hållande av otillåten demonstration, vilket gav oss ytterligare en möjlighet att föra fram våra krav och även god publicitet i press och TV. Jag blev frikänd. Det var Kanslihusaktionen, vår första större aktion på riksplanet. I efterhand gav vi ut en skrift om aktionen som spreds genom våra olika kanaler. Skriften var väldigt viktig för att föra ut politiken och aktionen och för att stimulera andra till aktivitet.

Nästa aktion på riksplanet var den s.k. tröjdemonstrationen i Riksdagen. Även denna gång hade jag och Torbjörn Björnstedts fru varit ute och sonderat terrängen. Kommer du ihåg vad hon hette Sven? Du var ju också med. [Sven är lärare på Södertörns högskola. Han var också med i daghemskampen].

Sven Lilja

Anki eller någonting sånt...

Göran Sidebäck

Ja visst, Anki var det! Anki och jag gick upp på Riksdagen och travade omkring. Jag hade som vanligt min portfölj med mig, och plötsligt kom det en vakt och stoppade oss när vi skulle gå in på Riksdagshusläktaren. ”Jaha, vad då då?”, undrade jag. Och vakten förklarade att: ”Man får inte gå in med portfölj. Man får, av säkerhetsskäl, inte ha någonting med sig när man ska gå in på läktaren.” Jag började nyfiket och naivt att prata med vakten om hur systemet fungerade. Och han beskrev med stolthet hur säkerhetssystemet var uppbyggt. ”Jaha ja, vad smart”, sa jag storögt. Men nu visste jag bland annat att vi inte skulle kunna komma in med några banderoller och plakat. Hur skulle vi då genomföra en aktion på läktaren? Vi var några som grunnade på detta en hel natt, vi hade brainstorming hos några daghemsaktivister på Söder (hemma hos Anders Cronlund). Vi kom på att om vi gjorde tröjor och sydde bokstäver på dem: ”R” på en tröja, ”O” på en annan osv., så kunde tröjorna bilda slagordet: ”Ropen skalla – daghem åt alla!” Vi köpte snabbt in vita tröjor och klistrade (eller sydde?) röda bokstäver på dem. Nästa steg var att få ett antal pålitliga aktivister att bära dessa tröjor – under sina vanliga tröjor, så att bokstäverna inte syntes. Men det var viktigt att alla i den här gruppen visste hur de skulle sätta sig på riksdagshusläktaren så att de kom i rätt bokstavsordning. Annars visste man ju inte vad det blev... Men det visade sig slutligen att alla kom rätt.

Utöver tröjorna skapade vi även ett antal talkörer och instruktioner, under den aktuella planeringsnatten, som skulle kunna användas för att organisera aktionen beroende på vad som skulle hända på riksdagsläktaren. Allt skulle vara kompakt och koncist och rymmas på ett A5-blad. En Grupp 8-kvinna från Södermalm och jag satte oss längst fram på läktaren för att dirigera aktionen. När jag tog av mig tröjan, så var det signalen till övriga ”tröjdemonstranter” att de skulle ta av sig tröjorna. På en given signal reste sig hela gruppen och tog av sig tröjorna. Och bildade slagordet ”Ropen skalla – daghem åt alla!” Det var ingenting som riksdagsledamöterna såg där nere, men det var ju inte för dem, utan för massmedia, som vi jobbade. Vi hade hyrt en fotograf som satt mitt emot på andra sidan, och tog bilder på tröjdemonstranterna. Bilderna kom in i 68 tidningar, om jag minns rätt. Det var Clark som köpte in alla tidningarna.

Vi hade också planerat att slänga ut banderoller och blåsa ballonger med ”Ropen skalla...” och ”Kvinnans rätt till arbete” så att det skulle synas nere i riksdagssalen. När jag höll på att slänga ut en av banderollerna, så upptäckte jag en planeringsmiss. Jag hade inte lagt märke till att det var en kant på riksdagsläktaren. Jag fick inte ner banderollen, som var för lätt, utan stod där och viftade med den. Då kom en av vakterna bakifrån och tog strypgrepp på mig... Jag stupade direkt... Men han gjorde det mycket skickligt, så jag fick inget ont men blev tillfälligt oskadliggjord. Nu hade vi även passande talkörer för den här typen av händelser, eftersom vi räknat med att allt kunde hända. På en given signal reste sig alla och tågade ut från läktaren skanderandes: ”Daghemskampen tar ej slut för att vi nu kastas ut.” Det var fruktansvärt effektivt. Och gav en stark känsla av gemenskap och även kontroll av händelseförloppet.

Efter höjdpunkten, tröjdemonstrationen i Riksdagen, fortsatte vi att arbeta lokalt. Fick vi något ut av det här? Jo, när vi började så var det bara VPK i Nacka som var emot överinskrivningar. När kampen hade pågått några år, så var alla partier mot överinskrivningen, så det var en tydlig lokal framgång. Politikerna i Nacka genomdrev en taxehöjning, men det blev så våldsamma reaktioner så att de var

tvungna att dra den tillbaka. Under den här perioden hade vi åtminstone lokala framgångar. Men mycket av det som hände med utbyggnaden berodde inte på oss. Jag tror kanske att Kajsa tog i lite väl kraftigt i sin inledning. Jag tror att våra aktioner snarare var en del av en bredare samhällsomvandling som pågick samtidigt och som vi red på. Det fanns ju stort samhälleligt tryck på att man behövde bygga ut daghem. Det fanns även andra krafter som drev på. Men vi hade nog ändå en viss betydelse för utbyggnaden. Men varför lyckades vi så bra med våra aktioner? Jo, jag tror att den här rörelsen passade journalisterna väldigt bra. Många av dem var i samma situation, det var på sätt vis sina egna frågor som de drev via oss. Så det fanns en symbios mellan pressen och daghemsaktivisterna. Det var en medelklassrevolt. Vi skrek tillsammans. Skogsarbetarstrejken som pågick samtidigt fick inte alls samma publicitet.

Kjell Östberg

Gertrud, satt du i Riksdagen under den här aktionen?

Gertrud Sigurdson

Det var 1975, då var jag nog statsråd och satt nog inte och lyssnade. Jag var nog bistandsminister då, så jag var inte själv och såg på det här.

Kjell Östberg

Så du kan inte svara på frågan om det var den här aktionen eller om det var vad ni förberedde på kanslihuset som avgjorde det här istället.

Gertrud Sigurdson

Nej, men jag vill säga så här att jag har ju läst Gunilla Thorgrens bok *Grupp 8 och jag*⁸. Jag tycker att Grupp 8 har fått alldeles för oförtjänt del utav utvecklingen på det här området. Men det är klart, de hade aktioner ungefär som ni i Nacka, och det var tillfälle att kunna få massmedial uppmärksamhet. Det som vi gjorde inom LO, TCO

8. Thorgren, Gunilla *Grupp 8 och jag* (2003).

hade också stor betydelse men var sådant där grovjobb som aldrig får någon massmedial uppmärksamhet. Men jag tror att alla sådana här utåtriktade aktiviteter naturligtvis har en effekt. Det gäller ju att påverka politiker. Det gör det ju än idag, och det lönar sig. Jag har blivit påverkad många gånger, och lovat ta väldigt stor hänsyn till sånt som man fört fram.

Lena Stråhle

När jag hör det här nu idag, så tänker jag att allting tycks ha varit bäddat för det vi gjorde. Det visste vi ju inte då, när det hände. Jag och mina arbetskamrater var så upptagna i nuet. Fast vi var FNL aktiva och visste när det var FNL demonstrationer. Vi tog med barnen i daghemsdemonstrationerna osv. Men när jag tänker tillbaka på oss, när vi fanns där mitt i, så var det inte alltid så reflekterat. Vi var inne i och bejakade den här vänstervågen. Man följde med och kände att det var rätt det vi gjorde. Men det kan också kännas oroande – att vi var omedvetna på många sätt. Det kunde ju också varit så att det inte blev så bra. Och ibland så tänker jag lite på det som Gertrud Schyl Bjurman alltid värnat om: respekt för barnet, lyssna på barnet osv. Nu när vi pratar om det här, så tänker jag till exempel att jag inte vet om barnen alltid tyckte att det var roligt att gå i demonstrationer. Det här att det fanns i tiden, gällde ju oss också som yrkesgrupp, alltså förskollärare och barnskötare och vi arbetade med och skapade nya sätt att arbeta inom arbetslagen. Men det fanns en vuxen drivkraft, ett vuxenperspektiv, i det här. Vi gjorde det vi tyckte var rätt, och vi visste kanske inte alltid att barnen tyckte att det var helt ok, eller roligt eller så. Det är en reflektion som jag har gjort senare och gör nu också.

Sanne Vils

Jag tror att jag glömde att säga det, att det var Grupp 8 som jag var med i. Jag tror faktiskt att, trots vad du säger Gertrud, att kvinnorrörelsen, inte bara Grupp 8, utan hela kvinnorrörelsen nog har plöjt väldigt mycket väg. Och det här, för hela den här debatten, alltså Grupp 8 startade ju 1972 och flera kvinnorrörelser ännu tidigare ändå.

Det här med barnen har jag också funderat väldigt mycket på. De fick vara med överallt. Jag har pratat med min son som är drygt 30 år, och han säger det att ja det var ju jobbigt många gånger. Han fick ju vara med på Femö. Vet ni vad det är?

Tillsammans med rödstrumporna var vi flera hundra tjejer på en ö och sov i militärtält och gick nakna omkring hela dagarna, och hade det underbart härligt och pratade hela nätterna och drack vin och så. Det var rätt fantastiskt. Och det tyckte väl han var kul, han var ju bara 3-4 år då. Men på något sätt så var barnen ändå alltid i centrum och så tycker inte jag det var när min mamma började arbeta och var med i kvinnorörelser, någon liberal kvinnorörelse, För yrkeskvinnornas någonting. Vi fanns liksom inte vi barn, och vi fick bli satta där vi var och vara själva.

Jag tycker att våra barn var i centrum på ett helt annat sätt.

Kjell Östberg

Rita ville säga någonting!!

Rita Liljeström

Jag tyckte det var väldigt spännande när Gertrud berättade om motståndet. Man läste ju själv också egendomliga artiklar på den tiden, men var det verkligen kampanjerna och rörelserna som bröt motståndet? Eller var de en bidragande orsak. Fanns det inte andra förändringar och krafter i samhället som verkade i samma riktning? Det är ju då så att säga lite att släcka entusiasmen om man ställer frågan så. Under 60-talen och 70-talen, när vi hade de stora befolkningsflyttningarna från norr till söder, från glesorter till tätorter, en väldig urbanisering, byggdes de nya stora förorterna upp dit en upprotad befolkning flyttade in. Kvinnor hamnade i sovmiljöer där det inte fanns meningsfull vuxensamvaro. Jag tror i likhet med Betty Friedan i *Den feminina mystiken*⁹ att dessa flyttningar och nya sovmiljöer skapade en längtan hos kvinnorna efter eget arbete. Arbetskraftsbristen efter kriget var själva grunden som öppnade arbetslivet för kvinnorna. efter

9. Friedan, Betty *Den feminina mystiken* (1968).

ett eget arbete. Sedan var det naturligtvis från botten själva arbetskraftsbristen som öppnade samhället för kvinnor. Till en början hade politiken avfärdat möjligheten att svenska kvinnor skulle klara av den bristen. Istället hämtades invandrare från södra Europa. Men främmande män blir lätt ett hott mot den inhemska arbetskraften. De kan dumpa löner. Så det är ju politiskt bättre om man kan stoppa arbetskraftsinvandring, ta den här radikala lösningen med de egna kvinnorna. Då blir det inte bostadsproblem och inte kulturproblem heller. Tänk vad smart!

Tänk att ta det oavlönade arbetet och göra det till ett beskattningsbart arbete, vilken vinst för staten. Tänk på gamla socialistiska visioner och misstron mot familjen som enhet, och familjen som för vidare klassolikheter, klassprivilegier, klasshandikapp. Där fanns ju också idén om daghemmet som en socialt utjämnande institution, en del i klasskampen. Har man inte lyckats socialisera produktionen, vinner man något annat om man kan underställa familjen under staten, ett slags förstatligande av familjen. Familjerna blir väldigt starkt beroende av den statliga politiken. Så om jag nu vore yngre sociolog och inte vore upptagen på andra håll i världen, så skulle här finnas en kritisk forskningsuppgift. Vad kan rörelser och entusiasm uppnå? Vilka förhållanden i samhället bidrar till rörelsernas framgång? Det ingår i min roll att ställa den här typen av frågor. Min kvinnoemancipatoriska vision motsvarar inte helt den sociala konstruktionen av jämställdhet i Sverige. Så när vi säger att slaget är vunnet, menar jag att det finns många komplikationer och frågetecken och intressanta forskningsuppgifter. Här möts vi entusiaster och sådana som sticker knapptår i ballongen. Beklagar att jag gör det.

Kjell Östberg

Nu är det alltså fritt fram, men eftersom era frågor är en viktig del av det här seminariet, så skulle vi vilja att ni väntar med att ställa er fråga tills ni får mikrofonen i handen. Det finns två stycken löpare här på kanterna som kommer att distribuera mikrofonen.

Kvinna i auditoriet

När ni stötte ihop med kommunalpolitiker, för det var ju dom i första hand, märktes det någon skillnad partimässigt då? Eller var det samma kompakta motstånd från såväl socialdemokratiska kommunalråd som moderater och däremellan?

Kjell Östberg

Ska vi ta några frågor i stöten? En i sänder.

Göran Sidebäck

Det verkar nästan som att frågan är riktad till mig. Ja, det är klart att det var skillnad på vilket parti man tillhörde. Det är ju självklart. Men som jag tidigare sa så lyckades vi, åtminstone i Nacka, påverka samtliga partier, så att de till slut stödde våra krav. Orsaken till detta var naturligtvis det kompakta stöd våra krav hade i befolkningen. Jag vill också passa på tillfället att instämma i det som Rita säger, att vi måste ha ett kritiskt förhållningssätt till våra framgångar. Det var så många objektiva omständigheter som också drev på daghemsfrågan och som vi så att säga red på ... Det var inte så att daghemsbyggnaden främst kom till för att ”ropen skallade” utan det var andra krafter, som gjorde frågan mogen... Det finns mycket att göra för att fördjupa den analysen. Jag tror att det är viktigt att också ha detta perspektiv på utvecklingen.

Kjell Östberg

En sak till, ni får gärna presentera er när ni ställer frågorna också.

Student i auditoriet

Jag går på D-kursen här i Samtidshistoria. Jag är inte ung student som själv har gått på dagis, men däremot så hade jag barn på dagis så småningom i slutet av 80-talet, och då fick man starta daghem själv i Stockholm. Det var den stora vågen av föräldrakooperativ, och det kanske kan bli ytterligare ett seminarium på Samtidshistoriska institutet att ta tag i den tiden. Jag har en fråga till Gertrud Sigurdson.

Det gäller det här med svängningen inom socialdemokratin som du beskrev. Hur stor roll spelade arbetskraftsbristen i den svängningen inom LO och inom socialdemokratin. För att det var ju en, man visste ju under 60-talet att det var en oerhört stor brist på arbetskraft, och det har vi ju varit inne på också de resonemangen. Hur stor roll spelade detta? En annan reflektion är väl att jag egentligen saknar en person i den här panelen. Gertrud Sigurdsen nämnde den personen, nämligen Gabriel Romanus, som ju för folkpartiets del spelade en väldigt stor roll också i den här kampen. Jag vet ju också av erfarenhet att politiska beslut kan man inte fatta utan att ha allianser över en stor del av samhället, och där ju också borgerliga partier till exempel folkpartiet spelade en stor roll ute i kommunerna när man väl skulle bygga ut barnomsorgen också. Frågan är om det inte var så, jag har inte några belägg, men ni kanske kan reflektera lite över det, om inte faktiskt folkpartiet var före när det gäller att programfästa den här idén med daghem åt alla, eller åtminstone att det var ungefär samtidigt. Lite reflektion kring det här med allianserna över blockgränserna och den politiska diskussionen ute i kommunerna skulle jag vilja höra om.

Gertrud Sigurdsen

Om det här med arbetskraftsbristen, hur stor roll det spelade, det är möjligt, men jag tror att överhuvudtaget den här allmänna förändringen i samhället, att kvinnorna kom ut på arbetsmarknaden av alla möjliga skäl, drev på. För det var som jag sa i något sammanhang att när vi hade det som segast så sa ju ibland männen: ”Ja ja men ensamstående kvinnor det förstår vi, de måste arbeta och därför ska vi ha daghem åt dem”. Jag tror att det var en allmän inställning till detta att kvinnorna var den resurs som man skulle ta vara på, så det är klart att det hade ett inflytande. Socialdemokraterna svängde ju väldigt snabbt när Olof Palme blev statsminister. Han började ta upp kvinnors jämlikhet och som också Gertrud Schyl har sagt att han påverkades av Barnstugeutredningen. Sedan drev han det väldigt hårt och det är så att när en partiledare driver en fråga, då kommer det andra småpåvar som tycker likadant, det blir en sådan utveckling. Men

folkpartiet, om de var först eller inte? Vi från LO hade ju ofta stöd från dem när vi hade motstånd från socialdemokratiska kvinnoförbundet. Så nog låg de långt framme när det gällde att förstå betydelsen av att man fick bygga ut daghem, men jag kan inte säga vem som var först... Jag har tidigare gett en honnör till dem. Är du nöjd?

Gertrud Schyl Bjurman

Jag vill påminna om en sak, att ingen har nämnt Alva Myrdals insats. Hon var den första som satte den här verksamheten på den samhällseliga kartan, som överhuvudtaget tog upp problemet och sa att detta är ett samhällsproblem. Dessutom hade hon ju förslag till hur man skulle lösa de här problemen. Jag tror att det är viktigt, och det kom att betyda en hel del i socialdemokratiska partiet också. Därför att det var ju så, och det har jag själv upplevt med mina barn, att det fanns ju ingen chans att man kunde få daghemsp plats eftersom de bara gick till de ensamstående mödrarna. Samtidigt var det så att kvinnorna började utbilda sig för kvalificerade arbeten, yrkesarbeten, men så fanns den här stora frågan, hur gör jag med barnen.

Kajsa Ohrlander

Jo bara beträffande sammansättandet av panelen, så håller jag med om att folkpartiet hade nog inte mått så dåligt av att finnas med. Det finns ju mycket skrivet om folkpartiets betydelse, särskilt folkpartiets ungdomsförbunds betydelse under början på 60-talet. Det finns andra folkpartister också. Dessutom vill jag säga att det finns förskolläraernas riksförbund som till exempel inte finns med, som ju var en viktig aktör, och det finns andra personer som inte är med.

Kjell Östberg

Ni är lite otåliga här. Varför är det inte er tur snart? Jag har en lång lista på ungefär tio namn som anmälde sig i början, så ta det lugnt så får ni mikrofonen snart.

Kajsa Ohrlander

Det var ett annat svar. Göran du säger så här att ”Vi ska inte tro att det här var lyckat, eller att segern är vunnen, eller att det var aktionsgrupperna som lyckades” och det tycker inte jag att det är någon som påstår faktiskt. Utan jag tycker det här tillfället är ju på något vis ett försök att diskutera lite grann vad det var som hände. För faktiskt så vet vi ju inte det riktigt. Det är väldigt komplext. Vad vi vet är att det utvecklades väldigt olika, kanske kan man säga lyckades bra, om man jämför med de flesta andra västliga länder vid den här tiden.

Man i auditoriet

Först bara en kommentar Olof Palmes namn har varit uppe många gånger. Jag tycker inte att vi ska glömma Lisbeth Palme som säkert har stått bakom mycket av de tankar och de idéer som Olof gav uttryck för offentligt. Jag vet att det diskuterades mycket vid frukostbordet. Lisbeth Palme var vid den tidpunkten verksam inom barnomsorgen som förskolepsykolog. Det skulle vara intressant också att i ett sådant här sammanhang studera de dolda eller de tysta påverkningar som säkert har funnits, men som aldrig kom fram för att de inte har gjort sig hörda och kommit till offentlighet, men som kanske ligger bakom mycket av det som de mer talträngda sedan har gjort sig till tolk för.

Vad jag begärde ordet för, det var för att Rita var inne på en viktig fråga i det här sammanhanget. Utan att förringa någon av era insatser, för de har varit oerhört viktiga, så var naturligtvis tidsandan sådan att det var möjligt för er att verka och få några resultat. Det var ett behov av ökad arbetskraft och då kunde man också säga att det är bra för barn att vara på dagis. Den diskussionen har vi haft många gånger när det varit svängningar i arbetskraften. När vi har haft arbetslöshet, då har vi inte haft något behov av kvinnorna ute på arbetsmarknaden. Då har det alltid sagts så här att ”det är inte bra för barn att vara borta från hemmet, barnen mår bäst av att vara tillsammans med sin mamma hemma”. Så plötsligt är det ont om arbetskraft och då är det

inte så dumt om kvinnorna kom ut och då blir det plötsligt väldigt bra för barn att vara utanför hemmet. De har använts hela tiden som någon slags alibi för något helt annat. Tack.

Kvinna i auditoriet

Jag är doktorand på sociologen i Lund, och skriver en avhandling om 70-talets kvinnorörelse. Jag tänkte knyta an till delvis Gertrud Sigurdsen, och delvis allmänt till den här komplexiteten när det gäller kampen kring daghem. Dels ni som arbetade med Barnstugeutredningen och Alva Myrdal, alla aktörerna innan som banade vägen, men sedan på något sätt när jag försöker titta på vad som hände runt om i landet på 70-talet så ser jag t.ex. kvinnogruppen i Luleå som har genomfört möten bl.a. 1974-75 just konkret om barnomsorgsutbyggnaden i Luleå som var de största mötena någonsin i Luleå, och sedan hur det banade väg. I intervjuer med aktivisterna så menar de att det var tack vare deras aktioner när det gällde möten med politiker, demonstrationer, som gjorde att man fick den största daghemsutbyggnaden. Det är ett konkret exempel. Jag vill gärna veta era synpunkter, ni som arbetade med Barnstugeutredningen, hur ni såg på de självständiga kvinno-grupperna som växte fram runt om, och när de började synliggöra det här, kvinnors faktiska behov av daghem. Hur såg ni på det?

Rita Liljeström

Jag skulle vilja påminna om det paket som fanns i diskussionen i mitten av 70-talet. Det paketet innehöll kvinnors lönearbete, 6 timmars arbetsdag, de nya fäderna som börjar ägna sig åt sina barn, barndomens kvinnoland där fäderna i stora skaror börjar ägna sig åt barn och barnomsorg med män. Det var ramen kring den där fantastiska bilden av ett samhälle, med kortare arbetstid, de ändrade roller och mäns och kvinnors institutionellt nya förankringar. Det är klart att man var entusiast och glad för allt förändringstryck. Idag kan jag fråga mig, vad betyder det när vissa delar av paketet aldrig förverkligas? Och ni vet själv hur det är med daghemmen och

pedofilskräcken idag. Den nya pappan är långt efter mamman när det gäller förändrade livsroller. Mycket har hänt, men man ska inte glömma det som inte händer.

Kjell Östberg

Vill du säga något också Gertrud? Tog ni något intryck av kvinnogrupperna? Följde ni reaktionerna på era rapporter?

Gertrud Schyl Bjurman

Ja vi visste ju att de fanns. Vi läste ju tidningar och följde med. Jag ska tala om för er att jobba i en utredning och att ha tidspressen på sig och ha så mycket som ska göras, så många människor som ska höras osv. gör att man har en arbetsbörda som inte tillåter att man splittrar sig på för mycket. Men vi blev på allvar uppmärksamma när den här remissen, Gröna boken, på försök skickades ut och vi fick alla svar. För då fick vi svart på vitt att de här grupperna existerade och var väldigt, väldigt aktiva. Vi var ju oerhört tacksamma, därför att vi insåg betydelsefullheten i insatserna.

Student i auditoriet

Jag skulle vilja ställa en fråga till Göran Sidebäck. Det var mycket intressant att höra hur du hade organiserat den här verksamheten som du gjorde. Då undrar jag två saker: Hade du betalt eller gjorde du det gratis? Tanken var ju att lyfta frågan som du kallar det för. Och det kräver ju en hel del mer än att bara göra det på fritiden som du beskrev det som. Den andra frågan är det arbete som du lade ner, det var väl 6 månader eller mer som det stod där på tidsschemat? Det krävde väl också en hel del ideologisk skolning. Hur gjorde du det då, kan du beskriva lite?

Göran Sidebäck

Jag kan säga att jag inte jobbade gratis, det kostade mig en hel del. Ingen som jobbade i gruppen hade någon ersättning. Men jag kan också säga att våra skriftförsäljningar och insamlingar gav oss totalt

ungefär 100 000 kronor. Vad gjorde vi med pengarna? Vi använde dem bl.a. för våra trycksaker. Men när daghemskampen var slut för vår del så tryckte vi en påkostad skrift i färg så att alla pengar tog slut. Ingen enskild skulle tjäna på det här, det finns protokoll och kvitton på allt det här. Efteråt kanske man kan säga att vi nog var lite galna som jobbade på det här sättet. Mycket fritid gick åt, och personligen stal jag väl också en del arbetstid för att kunna driva det hela. Daghemskampen pågick mycket längre än de först kalkylerade sex månaderna. Självt var jag väldigt aktiv från hösten 1973 fram till 1977, men jag hade också stöd av några till.

Ideologisk skolning, ja visst. Jag var som sagt sociolog och hade läst en del om samhälle, politik och sådana saker. Jag höll även marxistiska grundkurser. Vi var också flera som tänkte och reflekterade kring samhällsutvecklingen och hur man kunde bedriva en kamp för folkliga intressen. Vad som sedan kom att hända är också delvis en kombination av tillfälligheter och av att vi försökte utnyttja de möjligheter som gavs. Jag kunde ju inte veta vad som skulle hända om jag vidtog vissa åtgärder, men jag såg olika möjligheter och försökte ta vissa initiativ och det hela gick väldigt bra... Det blev lite av en kick allt det här, att det gick så bra! Jag fick oerhört positiva erfarenheter. Det var ingen som styrde mig, inte någon i partiet som kom med direktiv. I stort sett så var det väl, jag och Clark som tandempar (det låter väldigt personcentrerat) som gjorde stora delar av grovjobbet, och sedan hade vi också en mindre grupp som ofta ställde upp. Så länge det gick bra, så funkade det. Men det skapade naturligtvis också interna motsättningar. Det var oerhörd tidspress, det var mycket som skulle göras, och det var höga krav på att allting blev bra. Vi satte folk i arbete, de fick inte gå hem, utan de fick ibland jobba på nätterna även om de skulle upp nästa dag. I sådana lägen var det säkert inte roligt för en del att få höra att ”det där duger inte, det där är inte bra”, om sitt arbete. Det skapade spänningar i gruppen, och jag fick kamrater som reste sig emot mig. Det var även sådant som hände. Jag var nog lite auktoritär i vissa kritiska lägen. Det ska villigt erkännas. Jag brukar säga att om jag ska engagera mig i någonting, så vill jag satsa allt. Det

jag gör vill jag göra ordentligt, det ska inte vara några halvmesyrrer. Jag kunde nog ibland bli rätt hopplös för närstående med mitt närmast totala engagemang. Jag kan ju berätta en liten anekdot som visar hur det kunde vara. Jag har en son som var två år vid den här tiden. Det här kanske man inte får säga... Men min dotter Maja föddes den 28 mars och den här aktionen som vi beskriver här ägde rum den 11 april. Inför aktionen skulle en massa material distribueras. På väg till BB med min dåvarande höggravida fru hade jag taxin full med kassar av brev som skulle postas. Innan vi kam fram till Nacka sjukhus fick taxin stanna så att breven kunde postas... Så kunde det se ut. Jag utnyttjade alla tillfällen för att driva på kampen.

Student i auditoriet

Jag är student på den här kursen. Jag undrar varför det tog så lång tid för allting att aktualiseras. Kvinnor var arbetskraft sedan 50-talet, och under 60-talet fanns det kvinnorörelser och kvinnor var ju ute i arbetslivet. Varför var det inte aktuellt innan. Varför var det just på 70-talet. Svensk ekonomi gick ju ner, och det fanns inte resurser att bygga ut daghem. Varför tog det så lång tid?

Kjell östberg

Någon som vill säga något? Eller är det ytterligare en fråga för forskningen? Du får skriva en avhandling om det, det är uppenbart.

Kvinna i auditoriet

Jag var aktiv i kvinnorörelsen på 70-talet som ordförande för Fredrika-Bremer-förbundet i Stockholm. Och det är mycket intressant som sägs här. Bl.a. det här som du frågar, det var ju många saker sammantaget som bidrog till att vi så att säga försökte realisera visionen av ett jämställt samhälle. Både preventivmedel och rätten till fri abort kom ju någonstans i början - mitten på 70-talet. Det där bidrog till att vi ännu starkare kände att vi också ville förvärvsarbeta. Så där har du det.

På 70-talet var vi en mängd aktionsgrupper som spände över olika partipolitiska schatteringar som drev daghemsfrågan. Jag själv t.ex. minns ju att jag talade på Sergels torg inför flera tusen i just en tvärpolitisk aktion för daghemsutbyggnad. Så vi var kolossalt breda i vår verksamhet, och sedan fortsatte det här i slutet av 70-talet också där vi ständigt drev de här demonstrationerna. Jag minns ju hur jag en gång inför 300 personer på Husmodersförbundet Hem och Samhälle pratade om och argumenterade för dagis, medan Anna Wahlgren satt på en stor flygel och argumenterade emot. Jag blev i stort sett utbuad av dessa 300 därför att man inte ville ha dagis. Det som sedan hände är ju också väldigt intressant. Det visade sig ju t.ex. när SACO gjorde undersökningar, att det var många bland deras medlemmar som verkligen, efter att mer eller mindre ha varit motståndare, i egenskap av högutbildade kvinnor blev de som tog daghemsplatserna, medan många LO-kvinnor inte var så intresserade av dagisplatser. Det var en kolossal bredd på det här, och det var visionen om jämställdhet. Att kunna ha både familj och arbete drev oss. Obetalt. Vi jobbade som sjutton!

En reflektion här då som har kommit upp några gånger och som jag själv tycker är väldigt intressant. Någon sa till exempel ”vilka förhållanden bidrar till rörelsernas framgångar?” Det fanns ett behov av ökad arbetskraft var det någon som sa. Men jag kände samtidigt att det där inte håller heller. Bara kort som exempel, jag var nere i Berlin förra året och pratade på en stor konferens. I Tyskland, precis som i många många andra länder har man ju inte dagis och barnomsorg. Samtidigt talar man om att det är brist på arbetskraft, man behöver folk som arbetar. Likväl satsar man inte på barnomsorg. Frågan är ju då: Vi på 70-talet här, vad var det som gjorde att vi trots allt hade en sådan framgång och kunde få gehör? Trots att ett av de ständiga motargumenten från politiker var ”vi har inte råd”. Det var ju ständigt det som politikerna sa, och säger ute i övriga världen också, men vad var det som gjorde att vi lyckades? Rätt intressant ur ett internationellt perspektiv för jag ser behovet av dagis som något oerhört fundamentalt i den övriga världen för att vi ska nå ett jämställt samhälle.

Gertrud Sigurdson

”Vi har inte råd”, hörde jag dagligen politiker säga osv. Vi ska också ha klart för oss att i begynnelsen så var daghemmen en social nödhjälpsinstitution. De var mer eller mindre till för de ensamstående, de som var fattiga. Det var inte socialt accepterat. Jag menar, du talar om SACO och TCO osv., men de flesta av dem hade råd och kunde ha barnflickor och de lämnade sina barn på den här lekskolan två-tre timmar osv. Sedan vartefter fler och fler kvinnor gick ut på arbetsmarknaden ökade efterfrågan på daghem, det var naturligt. Idag ifrågasätter ingen att alla har rätt till arbete, att alla barn har rätt till daghemsplats. Det fanns ett allmänt tryck då när kvinnorna frigjorde sig. Det var en frigörelse hos kvinnorna, att man ville leva sitt eget liv, man kunde ha sin egen inkomst, man ville inte vara beroende av att en man försörjde en. Och då får vi hela samhällstrycket. Jag tror till och med Erlander att sa någon gång att ”År det så att vi accepterar, och det gör vi ju, att kvinnorna ska gå ut på arbetsmarknaden, då måste vi också se till att de har förutsättningar att kunna göra det.” Jag tror att det var det allmänna trycket på så sätt som har gjort att utvecklingen har gått så pass bra ändå. Nu tycker jag aldrig att vi ska säga att något slag är vunnet, man måste ständigt kämpa. Vi kan inte säga att: ”Vi har demokrati, okej den har vi för evigt”. Allting måste man så att säga jobba för, för att bevara sådana framgångar som man har nått. Men jag tror alltså att det är något av det som du var ute efter. Det finns väl andra kommentarer.

Göran Sidebäck

En lite reflektion här: Vi hade ett slagord ”Ropen skalla – daghem åt alla” och det var faktiskt medvetet att även om man inte var förvärvsarbetande skulle man ha rätt till daghemsplats. Det var för barnens skull som daghemmen skulle finnas, och det var ju ett rätt radikalt krav. Senare har jag funderat en del kring innebörden av våra krav, och även diskuterat med andra, som var med då. Man kan ju vända på det här och lite tillspetsats säga att ”Först skaffar vi barn, och sedan kämpar vi för att någon annan ska ta hand om dem.” Det kanske kan vara värt

att fundera på vad det är vi gör? Jag vill ju också fostra mina barn, så här finns ett litet dilemma. Jag har alltså en något ambivalent inställning till ett renodlat daghemskrav. Jag vill ju också påverka mina barns fostran. Ska vi ha föräldrar som är aktiva på daghemmen eller ska vi ha olika innehållslig inriktning på daghemmen? Statlig fostran är det bra? Alla de här frågorna kommer upp och jag har väl inte något svar. Jag tror att daghem är bra för väldigt många, för jag vet hur familjesituationen ser ut för många barn, många vuxna (mammor) är ensamma och orkar kanske inte riktigt med sina barn. Då är det bra för barnen att få andra relationer och vuxenkontakter. Det här är ett svårt problem tycker jag.

Kajsa Ohrlander

Jag bara tänkte svara på din undran hur det var med den ekonomiska konjunkturen och 70-talet. Det var i början av 60-talet som en långtidsutredning, som förutspådde en väldig högkonjunktur och det har många skrivit om. Det verkade som att det skulle bli en enorm skjuts. Yvonne Hirdman har tagit upp att ”oj, äntligen talade ekonomin ett språk som LO och socialdemokratin förstod”. Det handlade om produktivitet. Kvinnornas arbetskraft sågs som viktig för landets ekonomi. Detta skapade ju en helt otrolig möjlighet att driva olika kvinnofrågor och barnomsorgsfrågor som fanns i de socialistiska OCH feministiska visionerna. Det är nästan så att man får ett intryck av att utan den skjutsen av Svenska Arbetsgivareföreningen och Kurt-Stefan Giesecke, som gick ut och propagerade för att kvinnor skulle ut på arbetsmarknaden, arbeta i sina chica kläder på varven och så vidare så hade det egentligen inte blivit en så stark rörelse. Det här som du tar upp Gertrud, att kvinnorna ville ut och arbeta men det verkar ju inte vara tillräckligt. Om man tittar på andra länder så händer ju inte detta i samma omfattning. Kvinnor ville börja arbeta när det kom att ingå i tänkandet att det normala inte längre var att vara hemmafru, när arbete, lön, barnomsorg skapade en möjlig identitet för kvinnor. Det var en process. Det kom så småningom, men på 60-talet var ju social-

demokratiska kvinnoförbundet t.ex. inte så självklart förtjust i kvinnors yrkesarbete. Den ekonomiska högkonjunkturen var jätteviktig tillsammans med ideologierna och tänkandet.

Kjell Östberg

Det är bra att ni är otåliga men vi har fortfarande en lång lista. Är det någon som vill svara på det här eller kommentera?

Gertrud Sigurdson

Jag vill ha en replik till Göran. Jag tycker du nästan lät som mina LO-gubbar. "Är det bra med daghem?" Jag tycker att de förskolor som finns idag, de är en förutsättning för den unga generationen. Jag skulle aldrig tänka mig att någon idag, Göran är ju inte så gammal, kunde leverera den här misstänksamheten: "Kan det vara bra för barnen?" Fråga mina söner, fyrtio... fyrtio... usch vad är de?...fyrtiosju och fyrtionio. De tror säkert att deras mamma och pappa har varit med om att fostra dem, men de älskar sina daghemsminnen och kan åka och titta på det där trädet som de klättrade i och så vidare. Jag hävdar att dagens fina förskola är bra för det uppväxande släktet.

Göran Sidebäck

Ok, kan jag få en replik här. Nä, jättegammal är jag inte. Men, min förra replik, var inte menad riktigt så som du tycks ha tolkat den. Jag syftade liksom på innehållet i fostran. Jag tycker den är viktig. Jag vill att daghem ska byggas ut fortfarande, men jag ställer den här frågan lite så här: "Man skaffar barn, och sedan ska man lämna bort dem". Jag vill ha lite inflytande på vad som händer med barnen, och deras fostran. Vad är det de lär sig? Jag tänker att föräldrarna kanske ska ha mer inflytande på sitt daghem eller själva vara mer aktiva där och jag har lite funderingar kring sådant, men jag har i grunden inte något emot daghem.

Sanne Vils

Jag ska bara svara på ditt inlägg nu, för du säger: ”Först så skaffar man barn och sedan lämnar man bort dem”. Det gör man om man lämnar barnet på barnhem eller om man skickar bort dem till ett annat land, men inte om man låter dem gå i förskola. Då lämnar man inte bort dem, man *låter* dem gå i förskola. Nu har vi kämpat i jättemånga år för det och nu har vi äntligen fått en allmän förskola som alla barn, från och med fyra år, får lov att gå i vare sig föräldrarna är föräldralediga eller arbetslösa och det tycker jag är en oerhörd nåd.

Göran Sidebäck

Kan jag få en liten replik även här. Jag har tydligen hamnat i skamvrån... Men vi får inte glömma bort att många barn oförskyllt befinner sig i en delvis icke önskvärd situation. De får tidigt lära sig att anpassa sig till föräldrarnas arbetstider. De ska ryckas upp tidigt, de ska väckas och föras till daghem. Det är ju inget som sker med barnens behov i centrum... Det är bl.a. sådana här saker som jag funderar över.

Jag är inte emot daghem. Men jag tänker också på fostran. Det är inte alltid som man kan ta det lugnt. Vi ska ha en större frihet i det här. Men jag har tydligen inte lyckats förklara mig tillräckligt bra.

Rita Liljeström

Får jag ge dig lite stöd? Man ska aldrig säga alla, för att det finns en stor variation bland barn, och samma barn under olika perioder. Behoven kan variera och man behöver ha en flexiblare syn på ålder. Det handlar om variationer i utveckling och anknytning, i krisperioder, vistelsetidernas längd och stressnivån hos föräldrarna. Om somliga föräldrar är sönderstressade, det är klart att det drabbar barnen. Jag har de tio senaste åren då jag varit pensionär levat nära i kontakt med daghem och barnbarn och tycker att de på det stora hela taget är bra, men jag skulle inte säga att de alltid är bra för alla.

Göran Sidebäck

Jag tackar för stödet

Kvinna i auditoriet

Jag har varit med i Grupp 8 väldigt länge. Jag har varit med flera gånger på de här vittnesseminarierna och ofta har det varit så att antingen har panelen bestått av så att säga de här etablerade som har arbetat på politiska departement osv, eller också har det var den nya kvinnorörelsen, Grupp 8 osv. Men här för första gången som jag har varit med, är det en blandad panel. Jag tycker det är väldigt bra!

Jag ska ta upp frågan då som Gertrud Sigurdsen tog upp om förhållandet mellan de olika aktionsgrupperna. Det kunde vara Grupp 8 eller det kunde vara den här Nacka-gruppen. Ni som har suttit och arbetat i departementet eller på LO under många år, det är klart att ni måste ha känt ibland att ”Gud här kommer de och skriker och får massor av uppmärksamhet i pressen, och säkert tar de åt sig äran för att det gick som det gick”. I själva verket så tror jag att det har varit väldigt viktigt, även om vi inte har samarbetat direkt, så har vi varit någon sorts feedback här. Förutsättningen för att vi har så pass bra daghem som vi har fått i Sverige idag, låg naturligtvis i detta långa arbete från er som satt på dessa olika positioner. Men att det hände så pass snabbt, att det äntligen lossnade, det skulle jag vilja påstå att det faktiskt berodde på att det kom de här utomparlamentariska rörelserna. Man har kunnat se två sådana tillfällen i nutidshistorien då det kom en stark kvinnorörelse som ingen riktigt visste hur många de var, och som man inte hade någon som helst kontroll över.

Det var i början av 70-talet, då kom Grupp 8 och hela den här löst sammansatta kvinnorörelsen och fick en väldig medieframgång. Det var en väldig massa människor som tände på detta. Det var liksom något nytt. Det var inte bara de gamla kvinnoförbunden. Faktiskt så hände någonting. Då var det skördetid för det som hade förberetts.

Den andra gången det var då i början av 90-talet då stödstrumporna kom och ingen människa visste hur många de var heller. De kunde vara jättemånga, och halva Sveriges befolkning skulle vara färdiga att rösta på dem och det blev liksom jättefarligt, va’. Båda gångerna har detta varit ett stöd för de kvinnor som arbetar politiskt och inne i de etablerade partierna. Det är i varje fall bättre att ge de etablerade någonting, så att säga, än att ha de här farliga okontrollerade kvinnorna

som står utanför och kan ställa vilka hemska krav som helst. Jag tror att vi ska vara väldigt försiktiga och inte skapa någon sorts falsk motsättning mellan de som är inne i etablissemangen och de andra.

Och när jag ändå har den här mikrofonen så vill jag bara berätta en liten historia apropå att du sa Femö. Jag har ett helt underbart nummer av någon gammal Lektyr, eller någon sån där herrtidning, där det är en jättestor artikel med rubriken ”150 nakna kvinnor ensamma på en ö”. Det finns väl ingen som skulle komma på att 150 nakna män är ensamma...

Ylva Waldemarson

Jag heter Ylva Waldemarson och är lärare och forskare här på Södertörns högskola. Det har varit väldigt kul att lyssna på de här sista inläggen som också har fört närmare och närmare det jag suttit och funderat på. Det som genomsyrar i stort sett alla inlägg, det har ju varit det här att vi var en del av en större rörelse, det var tidsandan, vi red på toppen av en våg. Den här tidsandan gjorde att många olika grupper och institutioner kunde samarbeta. Forskningen spelade en väldigt stor roll som någon sorts resurs. Man kunde ta forskningen som en bundsförvant i den här daghemskampen. Sedan har vi också haft lite indirekta diskussioner om vem som egentligen var först och vem betydde mest och så vidare. En part som verkligen var tidigt ute då när det gällde att föra upp det här på samhällsagendan, inte minst som remissinstans, det var ju LO:s kvinnoråd, som Gertrud Sigurdsen har varit med i och som bildades 1947. Detta kvinnoråd drev faktiskt daghemsfrågan om kommunala heltidsdaghjem från slutet på 40-talet och framåt. Nu är min fråga till Gertrud Sigurdsen: Hur bar ni er åt för att hitta bundsförvanter? För ni red ju inte på toppen av någon våg. Ni var ju snarare vågen som gick mot strömmen. Hur förhöll ni er till den tidens forskning. Fanns det några allierade inom den tidens pedagogiska forskning som ni kunde ta kontakt med, och gjorde ni det?

Gertrud Sigurdson

Först för att skaffa bundsförvanter, det var ju så att säga under resans gång, och där vi fick stöd på olika sätt, så nappade vi väldigt snabbt på det. Vi var väldigt angelägna om att hitta män som så att säga stödde det, för det fick inte bara vara kvinnor som drev det här. ”Ja ja ja, syssla du med dina kvinnofrågor. Du konkurrerar inte med oss!” sa de här andra ombudsmännen på LO. Jag menar att det inte var accepterat på samma sätt. Det fick en högre status om vi kunde engagera män. Ja, när det gäller forskning kan jag inte peka på något direkt, men jag menar att vi sedan stödde oss väldigt mycket på det som kom fram i Barnstugeutredningen. Både jag och Elin Mossberg, som var från Kommunal, vi var ju så kallade experter i Barnstugeutredningen. Jag får nog lov att säga att det som kom fram där, och det som Rita och Gertrud och andra har gjort där, det betydde väldigt mycket i vårt arbete. Det kunde vi ju också använda oss av i det fackliga arbetet när det gällde att övertyga våra män, för det var ju oftast dem som man skulle övertyga.

Får jag säga om det tidigare inlägget. Jag bjuder på det här med att andra tar åt sig äran, men ibland... Jag blev så glad när jag blev tillfrågad att komma hit, för då tänkte jag: ”Herregud det finns ju någon där då som förstår att LO gjorde någonting, annars skulle ju inte jag ha blivit inbjuden”. Jag förstår mycket väl att de som har levt i en annan tid och som kunnat få massmedia, att vi tillsammans har gjort en enorm insats, även om vi kanske gjorde grovjobbet och gjorde det lite i det tysta. Tillsammans har vi ju gjort stora insatser.

Göran Sidebäck

Det här var en av de första skrifter som vi använde oss av för att driva frågan. Den var en pärla. [Håller upp *Daghemsfrågan – ett arbetsmarknadsproblem*]

Gertrud Sigurdsen

Kan jag få en liten kommentar. Lite tidigare en gång nämndes dels Alva Myrdal, men också Lisbeth Palme och när vi diskuterade, inte bara i regeringen, utan jag satt i partiets verkställande utskott också, och Olof Palme kom med något inlägg kunde jag inte undlåta att säga ”Har du hört det där vid köksbordet?” Han hade naturligtvis tagit ett väldigt stort intryck av hennes kunskap på det här området.

Kvinna i auditoriet

Jag har jobbat många år som fritidspedagog. Nu har det gått väldigt många frågor, men jag känner att det jag ville knyta an till var om den kvinnoemancipatoriska frågan. Det finns den blinda fläcken kvinnan som skulle genomföra allt det här. Det är så att det här med daghem var otroligt bra, men det blev också en fälla för många kvinnor som skulle jobba med det här. Någonstans i mitten av 80-talet så hände någonting. I början, jag började jobba som fritidspedagog 1978, då fanns de fortfarande en och annan man. Nu finns det i princip inga män kvar. Det blir färre och färre kvinnor i förhållande till barnen. Det är ju en stor fråga det här, hur det har gått? Vad blev det av det? För som jag ser det, om man törs säga det här, så har man också cementerat en gammal kvinnomodell där kvinnan fortfarande utför, fast ute i samhället, det man tidigare gjorde i familjen. Det är något som är oerhört viktigt att man försöker bryta. Därför vill jag fråga Rita Liljeström, för du var ju inne på det här med kvinnor, jag skulle vilja att du utvecklade det lite mer.

Rita Liljeström

Ja men det är ju lite farligt när man politiskt klumpar ihop alla kvinnor i de som är vinnare på jämställdhet och det är också en lite intressant forskningsuppgift att titta på: Vilka är vinnarna, vilka är förlorarna? Jag har haft några uppdrag för Kommunals kvinnor: en intervjuundersökning som vi kallade ”Kommunals kvinnor på livets trappa”. Den handlade om unga kvinnor i barnomsorgen, gamla kvinnor i äldreomsorgen, medelålders i skolmåltider. Deras förslagenhet med att

kombinera arbete med familj långt innan dagis fanns var mycket imponerande. Jag fick en stor respekt för de här kvinnorna. Studien innehöll också en massa kritiska reflektioner. Då ville Kommunal att jag skulle skriva en positiv rapport. Genom att välja ut de pågående lyckade försöksverksamheterna. Om dem skrev vi en ny rapport *Vardagsvett och vetenskap*¹⁰. Men när vi började titta på de lyckade försöksverksamheterna så stötte vi hela tiden på konflikter mellan kvinnor. Mellan barnskötare och förskollärare, ja i varje yrkesgrupp pågick en kamp mellan en överordnad och underordnad kategori. Då blev jag medveten om hur den enas vinst håller den andra tillbaka, hur åldrarna spelar in, och hur vi i vår kvinnooptimism och jämställdhet inte har brytt oss om att granska vinnare och förlorare. I all den proletarisering som kommunals vårdande kvinnor och låglönegrupper plus invandrare som jobbar i sådana yrken genomgått, där skulle jag vilja ha några ”rop som skallar”. Jag skulle själv gärna ropa. Jag tycker din fråga är väsentlig.

Kvinna i auditoriet

Jag är förskollärare och har jobbat inom Solna kommun. Jag har alltså haft ett halvdaghem i Solna öppet mellan 8 och 14, och så hade jag min föreståndartjänst mellan 14-15 på dagen. Jag och min föräldragrupp tycker att det var ett väldigt lyckat projekt. Barnen var nöjda, de fick dels vara med sina föräldrar en längre period och sen, ja det fungerade bra! Förutom att kommunen la allt ansvar på mig: jag fick skaffa min egen personal, jag fick ordna egna leksaker. Med nytaget körkort körde jag runt och frågade om jag kunde få lite gammalt lekmaterial som hade blivit över på de andra förskolorna.

Jag tycker att det har varit ett väldigt bra projekt. Jag hade inte någon direkt fråga, utan ville bara nämna det här.

10. Liljeström, Rita och Jarup, Birgitta *Vardagsvett och vetenskap i vårdarbete* (1983).

Kvinna i auditoriet

Jag jobbar på Lärarhögskolan i Stockholm, bland annat med en avhandling om förskolan. Jag läste 31 årgångar av tidningen Förskolan med start 1968, och jag har tittat på särskilt talet om barn med behov av särskilt stöd. Men det är oerhört mycket i den här samtidshistorien som jag rotar i och fascinerar av. Det var inte min egentliga fråga men den här artikeln eller rapporten *Vardagsvett och vetenskap*, som du tog upp Rita. Jag har nyligen läst vilket rabalder det blev på förskollärarna i tidningen Förskolan när du hade dristat dig till att skriva denna rapport ihop med SKAF-företrädarna. De svarta rubrikerna var "Du skapar kunskapsförakt Rita!" Det handlade då om kampen om vad som faktiskt ska ske med det inre arbetet med barnen i förskolan, och vilken personalkategori som anses lämplig och kanske att det skulle vara förskollärarna som skulle klara av detta arbete. Då är jag tillbaka vid den fråga som jag egentligen tänkte ställa när jag begärde ordet. Jag har också fascinerats av att Gertrud Sigurdsen förstås finns med i de här årgångarna av Förskolan, och att också du fick en del påhopp på dig att LO bara skulle vara intresserad av kvantiteten. Att det blev det här alibit som herr Andersson talade om. Att det bara var kvantiteten som man var intresserad av, och inte det inre arbetet. Där svarar du med besked i en intervju att det fanns en fantastisk pågående pedagogisk debatt också inom LO om vad arbetet ska bestå i med barnen. Jag tycker idag att vi inte riktigt har fokuserat det som Barnstugeutredningen pratade om, nämligen den dubbla funktionen – alltså förskolan också innehållsmässigt för barnens skull. Jag skulle vilja höra lite mer från panelen om hur talet om just det pedagogiska programmet och innehållet i förskolan såg ut i respektive grupp. Det tycker jag skulle vara spännande.

Sista frågan lite kort, Gabriel Romanus, olika rörelser och Grupp 8 har det talats om vid flera tillfällen. Fanns det andra grupper? Vi har Grupp 222, som jag tror har spelat en betydelsefull roll där liberaler och socialdemokrater tillsammans förde en kamp vid ett mer kollektivt köksbord. Det skulle jag också vilja höra mer om.

Kjell Östberg

Det var flera frågor som berörde de flesta här i panelen, men just det här med kvalitet och kvantitet vore kanske intressant om ni alla kanske ville reflektera över.

Kvinna i auditoriet

Den pedagogiska diskussion om innehållet.

Kjell Östberg

Diskussionen om innehåll och kvalitet och om det stod i motsättning till eller inte stod i motsättning till kvantitet.

Sanne Vils

När jag pratade om vår daghemsgrupp nämnde jag att vi startade den utifrån en grupp förskollärare som förde pedagogiska diskussioner och som hade barnstugeutredningen som grund, och föräldrar som å andra sidan också pratade om kvalitet och gruppstorlekar i förskolan. Av det blev det så en aktionsgrupp. Vår grund i Malmö aktionsgrupp var helt enkelt kvaliteten. Daghem - men inte till vilket pris som helst, utan de skulle vara bra. Det skulle vara välutbildad personal, de skulle utgå från barnen och de skulle utgå från barnstugeutredningen. Den var på något sätt en av våra grunder som vi diskuterade jättemycket. Så innehållet var viktigast! Jag tycker att det är en skillnad mellan den debatt som förs nu när föräldrar står utanför stadshuset och säger ”jag vill ha förskola till mitt barn nu!” och den diskussion som vi förde när vi pratade om att alla ska ha rätt till förskola, men den ska vara bra.

Lena Strähle

Jag kan bara instämma i det som Sanne säger nu. Det vi gjorde som arbetsgrupp, eller arbetslag, det var att läsa det gröna PM:et. Barnstugeutredningen hade inte kommit ut, den kom -72 tror jag, men vi lusläste det här PM:et och jag kan tycka att den ibland nästan var bättre än själva utredningen. Det gav oss väldigt mycket vägledning

i det pedagogiska arbetet och inifrån förskolan så var det naturligtvis det pedagogiska programmet som var det viktiga. Alltså det har inte kommit fram här så mycket idag, men det var ju en av de absolut viktiga frågorna, att se till att kvaliteten blev bättre. Jag kan tycka att vi som utbildades före 70-talet, det hände ju ganska mycket i utbildningen också, vi fick väldigt mycket stöd av Barnstugeutredningen.

Gertrud Sigurdsen

Ja, det är helt riktigt att jag och andra inom LO som jobbade med det här fick mycket påhopp. Man sa att vi bara såg till kvantiteten, att vi bara ville ha institutioner där man skulle så att säga plocka in barnen. Jag tycker bara detta att vår hårda kamp för daghem mot familjedaghem, det tyder väl på att det var kvaliteten som vi var ute efter. Men sådant där får man ju stå ut med. Vi stödde verkligen kvaliteten. Det skulle finnas pedagogiskt utbildad personal, det skulle finnas förskollärare, barnsköterskor osv. Det var kvaliteten som var avgörande.

Göran Sidebäck

Ja, jag är ju inte någon expert på det här med innehållet i verksamheten, men jag kan göra en kort kommentar. Det är inte så enkelt det här med kvantitet och kvalitet. I vissa sammanhang kan en plats till – dvs. ökad kvantitet – också innebära en ökad kvalitet. Men jag tänkte sticka ut hakan igen, jag tycker att dagis kanske skulle... eller låt mig formulera min tanke som en fråga: "Kan man inte införa barnarbete på till exempel dagis?" Nu leker man mycket på dagis, så tror jag i varje fall, och verksamheten där befinner sig rätt mycket vid sidan om... Kan inte daghemmen integreras mer i verksamheten i t.ex. bostadsområdena. Barnen skulle t.ex. kunna pumpa cyklar och laga punkteringar och göra lite mer meningsfulla grejer och inte bara leka. Jag undrar om inte det kunde vara någonting? Jag tycker att vi slösar med resurser, och att det finns mycket att göra i den här riktningen.

Gertrud Schyl Bjurman

Det senaste inlägget går ju inte att svara på. Jag vill betona att arbetet i Barnstugeutredningen till 100 % var inställt på en så kvalitativ verksamhet som möjligt i barnomsorgen. Det pedagogiska programmet var det viktiga. Det var i första hand barnen och omsorgen om dem som var det viktiga. Sedan skulle det också fylla en funktion vad det gällde föräldrarna. Det framgår också av utredningens direktiv att det skulle vara så.

När jag ändå har ordet, så vill jag säga något om de ekonomiska resonemangen. Naturligtvis har den här verksamheten blivit dyrare än man tänkt sig. Nya aktiviteter och nytt innehåll har tillförts. Barnstugeutredningen kom bl.a. att spela en viktig roll för de handikappade barnen. Det hade börjat diskuteras behovet av att livet för de handikappade barnen behövde normaliseras. Men hur? Vad skulle komma istället för alla specialinstitutioner. Barnstugeutredningens åsikt var att alla barn som kunde må bra av att gå i förskola skulle få göra det och garanteras plats. Om det är någonting som jag känner en stolthet för är att vår argumentation var så starkt att detta kunde förverkligas. Men det har blivit dyrt. Många av dessa barn är så skadade eller har det så svårt att de måste ha extra personal. Men jag tror det har gjort nytta! Det har betytt mycket för de handikappade barnen och deras föräldrar, men också för de andra barnen, som från tidig ålder lärt sig umgås med annorlunda barn. Sedan har vi invandrarbarnen som också skulle integreras och behövde språkundervisning. Vi måste utbilda hemspråkslärare och så vidare. Jag ska förskona Er från att berätta om Gunnar Strängs reaktion när utredningen presenterade en kalkyl över vad hemspråksundervisningen skulle kosta. När vi talar om betydelsen av daghem och förskola så handlar det inte bara om vad det betytt för kvinnorna utan om något mycket vidare

Rita Liljeström

Jag ryser lite över det här att man faktiskt kan få barn utan att vara pedagogiskt utbildad. Men jag tycker det här med en pedagogisk kvalitet är en självklarhet som inte är kontroversiell. Då är frågan om man kan fylla upp den här kvaliteten på olika vägar? Medelålders barnskötare med fallenhet för och erfarenhet av barn kan vara mycket pedagogiskt kompetenta. Möjligen kan de slipas av lite med en tilläggsutbildning. Men i den situation som jag mötte den här gruppen så var barnskötare på väg att åka ut. Jag intervjuade personer som i mina ögon var pedagogiskt kompetenta och eftersom jag då i flera yrkesgrupper hade mött motsvarande konflikt så skrev jag lite tufft om det. Jag hade ju alltid varit hyllad av förskollärare, men nu kallades jag dit av styrelsen för att få höra att jag hade misstagit mig totalt. Denna tro att det inte finns andra vägar, att utbildningen blir en slags mantra och att alla som inte har just den utbildningen och att man inte kunde parallelexistera med pedagogiska naturbegåvningar och erfarenheter tillsammans med skolad personal upplevde jag stötande då och gör jag fortfarande.

Kvinna i auditoriet

Jag utbildade mig till förskollärare i början på 70-talet med Barnstugeutredningen i bagaget och är just nu nybliven doktorand på pedagogen i Uppsala.

Jag är intresserad av det här med dubbla uppdraget för förskolan och sedan det vägval man gjorde då. Jag är nyfiken på tankarna som låg bakom, om det var okontroversiellt, om det fanns olika åsikter i de diskussioner ni hade då, till exempel med tanke på gamla lekis som vi kallade det för, och att det nu skulle bli en kombination av pedagogik och omsorg, det dubbla uppdraget. Lite nyfiken är jag också på hur du ser på det i ljuset av hur det ser ut idag när förskolan föreslås bli en egen skolform.

Gertrud Schyl Bjurman

Ja, det fanns verkligen olika uppfattningar och det var en stor fråga. Många kvinnor i förskollärarkåren frågade sig om det de hitintills gjort varit fel. Hade de på något sätt misslyckats? Hade våra barn inte mått bra därför att de arbetat på fel sätt? Sådana frågor var inte ovanliga. Sedan hade vi förskoleseminarierna, som det hette på den tiden. De flesta av dem hade en speciell bakgrund, ett speciellt arbetssätt, som karakteriserade utbildningen. Helt plötsligt förstod de att även deras utbildningar omfattades av utredningens förslag. Pedagogiska institutionernas representanter hade andra synpunkter; förskolan borde uttalat ge en moralisk fostran, lära de små barnen vad som är rätt och fel genom ett belöningssystem.

Så det var en kamp. Jag måste säga att de som var väldigt stöd var ju styrelsen själv. Och framförallt Åse Gruda Skard som var en klippa att luta sig emot även när det blåste. Jag tror ju å andra sidan inte heller att någonting blir bra om man inte brottas med en massa motstånd. Det är viktigt i hela processen.

Kvinna i auditoriet

Jag har jobbat i massor av år i förskolan som konsult och handledare. Jag är psykolog i botten och jobbade mycket på 70-, 80- och även under 90-talet. Jag skrev en avhandling för ett antal år sedan med Bengt-Erik Andersson som handledare som hette *Jag är glad att jag gick på dagis*¹¹. Den ser ut så här. Det finns ett perspektiv som jag saknar i den här diskussionen, och det är barnens egna röster. De som då växte upp på 70-talet när daghemmen bröt ut. Vad skulle de berätta för oss om vi frågade dem idag. Vad har varit bra? Vad har varit mindre bra osv? När jag jobbade som konsult och handledare så saknade jag just de rösterna efter ett antal år. Jag tyckte bara jag suttit med vuxna som tyckte och tänkte och visste. Sedan när man kommer ut på institutionerna så känns det som att fullt så illa som vi uppfattar det ibland är det kanske inte. Jag tycker inte att jag ser det i barnen.

11 Strander, Kerstin *Jag är glad att jag gick på dagis: fyrtio ungdomar ser tillbaka på sin uppväxt* (1997)

När jag gick in i det här arbetet så undrade jag också vad är det som har gjort att inte den här verksamheten har byggts ut tidigare? Det jag tycker att jag ser, det är att det finns djupa föreställningar inte minst i arbetarklassens grupper, som jag själv kommer från, att det har inte varit riktigt moraliskt acceptabelt att lämna ifrån sig sina barn. Jag använder uttrycket lämna ifrån sig. Det hette ju också daghem, begreppet daghem, idag heter det förskola, därför att barn skulle helst vara hemma. Man kombinerade ihop det här på något sätt så att det blev daghem.

Frågar man barnen, som jag har försökt göra, de är sjutton år nu, så är de sammantaget väldigt lyckliga att de har haft den här kombinationen hemma och på dagis. Men det är en vuxenkonstruktion. Frågar jag barnen i det material som jag har plockat i så säger de: ”Vaddå? Vaddå två världar? Alltså morsan har bestämt att jag ska gå på dagis och leka, och hon bestämmer ju inte något som är dåligt för mig. Dit går jag och där träffar jag mina kompisar och det ska ingen människa tro att någon annan kan vara viktigare än föräldrarna. De är ju allra viktigast! De är ju nr 1. Sedan kommer kompisarna och de andra vuxna. Men i centrum kommer man själv.” När jag satt med det där materialet visste jag först inte vad jag skulle göra med det, för det var så helt annorlunda än vad jag hade väntat mig. När de här barnen kommer till dagis, så sätter man igång de aktiviteter man själv vill ha. Man styr väldigt mycket mer än vad vi vuxna kanske tänker på. Bland annat jobbar man hårt med hur man ska tackla de vuxna som man har runt omkring sig, man graderar in dem i alla möjliga former. De som har läst mycket böcker, och de som förstår sig på barn ändå, och i botten har man ”feelingen”, alltså hur man som vuxen kan känna inför barn. Det känner ju barn väldigt tydligt.

- De här som hade vuxenbarn-relation till barn, säger en som berättar, det blev aldrig bra. Men jag minns den här Karin som jag betydde något för. Som fick mig att känna mig viktig.
- Vad gjorde du med henne då?
- Ja vi satt bara och pratade. Vi pratade om saker och jag fick uppgifter.
- Vaddå för uppgifter?
- Ja alltså jag kände att jag hade en uppgift, jag var viktig för henne.

Det här materialet ligger på ett helt annat plan många gånger, än det vi vuxna lägger in. Det handlar alltså inte för barnen om att man lämnas bort, utan man går till ett ställe och leker för att föräldrarna har tyckt att det är bra. Det finns oändligt mycket i det här materialet, men jag tror att vi ska hämta svaren från barnen och de unga människorna själva, mycket mer än vi gör idag.

Gertrud Schyl Bjurman

Du har alldeles rätt. I hela mitt yrkesliv som har gällt arbete i förskolan så har jag i alla sammanhang stridit för att daghem inte ska vara hemlika. Det ska inte vara ett annat hem, utan det ska vara en arbetsmiljö för barnen, en verkstad, någonting som är på deras villkor. När jag då har predikat för förskollärare om detta, så säger de: ”Ja men det är min miljö också, det är våran miljö också. Vi tycker det är så trevligt när det är riktigt mysigt”. Då kom jag underfund med att de här unga förskollärarna inredde sitt första hem, när de kom till en förskola. Det var väl först när jag konfronterade dem med de tankegångarna som jag fick något genomslag. Men det har de facto aldrig slagit igenom. Man har inte förstått. Jag brukar då säga så här att jag inte kan tänka mig att en operationssköterska i operationssalen ställa en pelargon i fönstret bara för att det då blir mysigare. För det är samma sak, det är brist på respekt för att det här ska vara barns arbetsmiljö.

Student i auditoriet

Jag är relativt ny student här på Samtidshistoria. Jag är väldigt glad att kunna ge en annan bild. Jag gick på dagis första hälften av 80-talet, i fem år och jag är väl ett direkt resultat av ert arbete. Jag kan säga att jag aldrig skulle vilja uppleva det igen. Aldrig att jag skulle gå tillbaka till dagis! Det var det absolut mest fruktansvärda man kan tänka sig! Jag upplevde att jag blev bortlämnad av min mamma. Med risk för att verka socialt missanpassad, men jag vet att jag grät väldigt väldigt många gånger när de skulle lämna mig, och hängde mig kvar om deras ben ibland. Ibland blev pappa tvungen att ta med mig till

jobbet för jag vägrade att gå dit. Fröknarna hade favoritbarn, det var fruktansvärda maktstrukturer bland barnen. Det var inte ett dugg jämställt mellan killar och tjejer. Åh, jag hör att jag blir väldigt personlig här just nu, men jag blir så frustrerad! Det är till och med så att om det här samhället inte ändras så att jag kan ha mina barn hemma eller gå med mina barn till någon alternativ öppen lekis, så kommer jag inte att skaffa några barn. Jag kan förstå att om man har jobbat hårt för det här och lagt ner så mycket tid på daghemsutbyggnad osv. så kan jag förstå att man inte vill se att det kan vara någonting, att det faktiskt finns skuggsidor av det här också. Men det gör det! Det kanske har lite med det du sa Rita att göra, att i hela den här utopin som var med daghemmen. Alla delar har inte uppfyllts.

Kvinna i auditoriet

Får jag gå in där?

Kjell Östberg

Nej nej, hon får prata färdigt.

Student

Det var bara det jag kände att jag behövde säga med det? Sen så har jag en fråga till Kajsa, också eftersom jag är student här så tycker jag att det är väldigt spännande att höra. Det var du [pekar] som frågade om hur den här panelen är sammansatt. Med all respekt för panelen, för jag tycker att det varit väldigt spännande att lyssna. Det är väldigt spännande. Du Kajsa svarade med att det finns många andra intressanta parter som inte är här, och då är det ju intressant för oss att veta varför de inte är här, och hur det går till när ni sätter ihop en sådan här panel, och hur det går till när ni bjuder in människor och ja och hur det kommer sig att det ser ut som det gör, och vad ni grundar det på?

Kajsa Ohrlander

Ja alltså det är inte någon vetenskaplig undersökning bakom. Utan det är så att säga kunskap om fältet, som jag tycker mig ha. Lite tillfälligheter också, vilka man får tag på. En slags idé om att panelen skulle vara sammansatt med representanter för så många av de viktiga ”aktörerna”, som var viktiga i att driva och kämpa för daghem och för deras förverkligande på 1970-talet och det var Staten, Vetenskapen, folkrörelserna, de unga förskollärarna, kvinnorörelsen och vänsterrörelsens aktionsgrupper – som jag alla tror hade stor betydelse. Men det finns många som förstås kunde varit här dessutom – någon från folkpartiet kanske, Fredrika Bremerförbundet, kanske någon som representerar motståndet. Det är liksom inte något man kan stå till svars och säga jag gjorde en perfekt val. Så är det inte, utan det har gått till ungefär som jag säger.

Kvinna i auditoriet

Får jag bara göra en minuts reflektion på det där andra? Två sekunder? Jag hoppas att du förstod att när jag drog den sammanställningen, att vad jag menar är att barn ska få påverka var de själv vill vara. Det är att se barnet och att lyssna. Och det skulle man säker kunna fortsätta en diskussion med. Det finns en flicka i mitt material som vantrivdes och som upplevde den där smärtan. Det var en väldigt speciell situation och jag var väldigt orolig för henne när jag slutade, men nu har jag följt upp henne. Hon är 25 år. Och till min stora lycka, så har det gått väldigt bra. Hon säger att hon aldrig skulle sätta sina barn på dagis. Just i den här konstellationen som var, ganska fattiga barn från olika håll, så har det i stort sett varit så att barnen har skapat sin värld själv.

Student

Jag vill också säga att jag gick på två dagis, så det är inte bara ett dagis som jag har dragit de här slutsatserna ifrån och så...

Kvinna i auditoriet

Jag tänkte bara kommentera det du säger. Visst finns det skuggsidor. Man kan ju diskutera den längd som barnen är på dagis. Är det bra att de är där från halv åtta till halv sex? Men det finns alltid det som är bra, som kan göras bättre. Vi till exempel hade vårt ena barn på ett föräldrakooperativ, Montessori, och det var väldigt väldigt bra. Jag tror att det finns tillfälle att diskutera sådant här en annan gång. Jag vill egentligen säga något annat. Vi som arbetar med genusfrågor, jag gör det fortfarande både i yrket och inom kvinno- och jämställdhetsrörelsen, vi brottas med det strategiska arbetet, alltså hur vi ska lyckas. Där vill jag lite grann med en papegojas envishet komma tillbaka till den frågan som jag tidigare ställde. Hur lyckades vi som var med på 70-talet få gehör för att få politikerna att ekonomiskt prioritera dagisutbyggnaden? Och något jag delvis själv har funderat på efter den här eftermiddagen, mitt intryck är att vissa personer var väldigt viktiga: Palme och som någon nämnde hans småpåvar, det kommer alltid vissa anhängare till. Palme själv, är mitt intryck, var en som drev det här väldigt starkt, Gabriel Romanus en annan. Sedan är det naturligtvis alltid många som hänger på. Sedan har jag en fråga till någon här: Tidningarnas ledarsidor? Hur reagerade de och argumenterade här? Jag vet tex att en av de som var ledarskribent var med i Grupp 222 som nämndes här tidigare, det var Hans Bergström som nu är chefredaktör på DN men ska lämna. Det här strategiska tänkandet, alltså hur man lyckades, och mediernas och ledarsidornas roll i det hela utöver de här vanliga grupperna vi nämnde. Sedan ett tillägg här, under alla de år som jag har jobbat med de här frågorna och skrivit handböcker i genusproblematik, så är det ett citat från filosofen Kirkegaard som ofta ringer i mina öron: "Varje storslagen idé genomgår tre faser: förlöjligande, motstånd, och slutligen entusiastiskt stöd." Ibland måste man igenom det där för att lyckas och då kan man lite grann fundera över var fotfolket står i relation till makten osv. Men min primära fråga handlar alltså om mediernas, till exempel ledarskribenternas, roll, under 70-talet?

Gertrud Sigurdson

Kan du upprepa, för jag hörde inte?

Kjell Östberg

Vilken roll spelade medierna, ledarsidorna och kanske också andra delar av medierna, för den här opinionsbildningen? Du var inne lite grann på det Göran.

Göran Sidebäck

Mediernas roll var stor. Vi sökte, som jag tidigare nämnt, mycket aktivt efter publicitet och vi fick en bra publicitet för aktionerna, delvis – misstänker jag – därför att journalisterna själva var i samma situation, men det var ju också många utbildade kvinnor – journalister och andra – som själva drev de här frågorna via massmedia.

Man i auditoriet

Först kort till Göran, barnens arbete är faktiskt leken. När de leker gör de ett fullgott arbete, som vi inte ska se ner på, som är oerhört viktigt för deras utveckling. Det var inte därför jag begärde ordet, det var för att när vi pratade om kvalitet och kvantitet, och det var någon som tyckte att kvaliteten inte riktigt hade kommit fram ordentligt så vill jag ändå säga att oavsett om det kom fram tydligt så lyckades vi ändå bygga en förskola som höll väldigt god kvalitet. Alla de internationella jämförelser som gjordes i slutet av 70-talet, och under hela 80-talet, det kom böcker flera stora böcker där man jämförde barnomsorgen i olika länder. De satte alltid den svenska barnomsorgen allra främst. Det var den finaste barnomsorg man kunde tänka sig. Det betyder ju inte att det inte fanns fel och brister i den, men vi hade tydligen gjort något som gav oss försteg framför många andra länder och det tycker jag är något som vi kan vara stolta över.

Göran Sidebäck

Jag sa ju att jag sticker ut hakan ibland. Det gör jag ofta och gärna och det är klart att jag då kan få en massa kritik, men jag vill provocera och pröva nya tankar och idéer. Lek och arbete, jo du har säkert rätt. Men jag tror att man både kan leka och göra nyttiga saker, många barn tycker det kul att laga mat, handla och sådana riktiga saker. Det gör de säkert delvis också nu på dagis. Jag vet inte om det här egentligen

är någon större konflikt. Men jag tror att man kan dra leken lite mer åt arbetshållet. Mera barnarbete vill jag ändå lite provokativt slänga ut som ett förslag. Men det ska vara ett barnarbete som sker på ett lekfullt sätt.

Kvinna i auditoriet

Det blir så väldigt mycket laddade saker här nu, så det blir ju svårt. Jag har jobbat med lärarutbildning och förskollärarytildning fram till nu. Vad jag är intresserad av det är det här med forskningen, i och med att vi blev högskola 1977. Är det någon av er som har någon tanke kring det? Alltså vad jag syftar på är att när BU kom så lanserade man Piaget, Homburger-Erikson. Jag gick själv på förskollärarytildningen på tidigt 70-tal där och hade BU som lärobok. Det fanns mycket som var bra där. Sedan kommer jag ihåg Rita Liljeström med det här uttrycket "mina barn och andras ungar" som var väldigt intressant utifrån den här solidaritetstanken. Det fanns också med i utbildningen, att vi som utbildades skulle också tänka på andras barn, inte bara våra egna eller de i släkten. Sedan vill jag säga att det bra med seminarie-traditionen som var fram till 1977, det var att man sysslade mycket med observationer. Vad man observerade och hur det gick till, det kan man ju diskutera, men i varje fall forskningen fanns där, före Barnstugeutredningen faktisk. Det var Karin Uhlin och andra som under Alva Myrdals tid på seminarierna hade sysslat väldigt mycket med det. Sedan kan man ju titta på vad de egentligen gjorde, men forskning och förskola hörde ihop. Sedan när högskolereformen kom 1977 så tappade man det där på något sätt, att forska på förskolan. Sedan har det ju dragit igång igen, det finns genusforskning och lek-forskning, och det är oerhört viktiga områden. Jag saknar ett perspektiv som vi inte tänkte på då, tror jag, i varje fall har jag inte hittat det. Det är genusperspektivet som hänger ihop med kvinnor och män. Det tycker jag är något som vi måste satsa på idag. Jag är intresserad av lekforskning för övrigt, och har deltagit i ett antal projekt och så. Man

upptäcker då barn i den här leken som inte mår så bra och så vidare. Så det finns många vägar att gå, det var det jag ville säga. Det viktigaste av allt det är det som sades av Rita, att vi bryr oss om det med ”mina barn och andras ungar”. Det får vi fundera vidare över.

Gertrud Schyl Bjurman

Det är alldeles riktigt. Två forskare, långt före barnstugeutredningen, var Karin Uhlin och Stina Sandels. Båda led av att de inte fick forskningspengar för att deras forskningsområde, förskolepedagogiken, inte erkändes. Som sagts tidigare var det först i och med Barnstugeutredningen som de pedagogiska institutionerna förstod att det krävdes forskning. Idag kan vi se en mycket intressant utveckling. Allt fler förskollärare går vidare till forskarutbildning och inte så få avhandlingar har kommit den vägen.

Jag vet inte riktigt hur man ska bedöma det där med observationer av barn idag. Det är viktigt att lära sig att se och tolka vad barn uttrycker och lika viktigt att förstå hur man själv reagerar på vad barn ger uttryck för eller gör. Observationerna gick till överdrift många gånger. Man använde sig av one-way screen och satt bakom ett nät eller skynke och iakttog barn utan att de visste om det. Ingen vuxen person tycker om att bli iakttagen så. Det var rena övergreppen på barn.

Kvinna i auditoriet

Jag tror att jag kan anknyta till alla som har pratat de senaste gångerna. Jag skulle vilja höra med er med tanke på det här vi pratade om forskning osv. Det fanns en del som inte tyckte det var roligt att gå på dagis och så. Alltså den kritiska granskningen utifrån era minnen och erfarenheter som ni har. Hur ser ni på den om ni tänker på dagis och utifrån ett klassperspektiv? Vi har ju en del funderingar om det, eller vi vet att daghemmen är uppbyggda utifrån ett medelklassperspektiv. Om ni tänker på det utifrån de här utvecklingsteorierna som ni har levt med under de här senaste 20-30 åren, skulle ni kunna,

om ni tänker på det kritiskt, alltså för framtiden, på vems villkor var man på daghem under 70- och 80-tal och på vems villkor är man på dagis idag?

Det var min ena fråga, och min andra fråga är: Jag skulle vilja höra med Rita om det här med barnskötare och förskollärare. Jag tror kanske att det är en aspekt av det här? Alltså är det en spegling av ett hierarkiskt system? För att inte förlägga det till barnskötarna och förskollärarna.

Någon

Det här som du pratade om med barnskötarna och förskollärarna, kan det vara en spegling av ett hierarkiskt samhällssystem som visar sig på ett sådant sätt?

Rita Liljeström

Ja hierarki är det i högsta grad. Utbildningshierarkier. Sedan kan vi, du och jag, vara hur trevliga som helst.

Kjell Östberg

Hörde ni den första delen av frågan också? Om vi skulle ta och repetera den?

Kvinna i auditoriet

Alltså jag är ute efter på vems villkor var man på dagis på 70-talet? På vems villkor är man på förskolan idag? Kan ni granska det kritiskt utifrån ett klassperspektiv? Förstår ni hur jag menar? Och då drog jag som exempel de utvecklingsteorier som barnstugeutredningen bygger på, och de utvecklingsteorier som vi också hade innan. Representerar de ett medelklassperspektiv, och om de gör det, vilka konsekvenser ger det i så fall för om jag känner mig hemma på dagis eller ej?

Gertrud Schyl Bjurman

Ända fram till början av 70-talet fanns det en speciell kategori med barn på daghemmen. De som hade ensamma mammor och även barn till föräldrar i kris ekonomiskt eller på annat sätt. I och med att daghemsverksamheten växte ut förändrades detta ganska snabbt. Kvinnor med kvalificerad utbildning tog snabbt till sig att daghem kunde vara något bra för barnen och därför ville de ha sina barn där. De bildade en förtrupp.

Min subjektiva uppfattning är att det fanns och finns fortfarande en grupp mammor, som anser att daghem inte är bra för barn och väljer familjedaghem istället. Det kan finnas många skäl till detta. Det kan t.ex. röra sig om mammor, som helst skulle vilja stanna hemma och ta hand om sitt barn, men måste förvärvsarbeta.

Jag vill gå emot Rita och försvara förskollärarna och hierarkin på daghemmen. Barnstugeutredningen föreslog att personalen skulle arbeta i arbetslag. Det var något som skulle genomsyra verksamheten. Barnen skulle indirekt lära sig att vuxna kan samverka och samarbeta. Det slog igenom på sina håll även om det fanns födslovåndor. På ett ganska tidigt stadium publicerade en forskningsrapport om hur arbetslagstanken i praktiken fungerade. Där slogs fast att förskollärarna undertryckte sin kompetens när de jobbade i arbetslag. De ville inte hävda sig mot barnskötarna med sina bättre kunskaper och riskera det goda samarbetsklimatet. Ganska tydligt står i Barnstugeutredningen att förskollärarna skulle leda det pedagogiska arbetet.

Kjell Östberg

Nu har vi nått slutet på talarlistan, och de som vill får gärna komma med avslutande inlägg om det är något ni vill ta upp. Då är det kanske en fråga som möjligtvis skulle kunna vara av intresse. Några av er har varit inne på det tidigare, och det var vad jag tog upp ifrån början. Är det någonting i den här diskussionen som ni har kommit fram till att ni skulle vilja veta mer om? Är det något av det här som ni rekommenderar de studenter som finns här att forska vidare om. Rita har redan gett några klara sådana infallsvinklar, men har ni andra några sådana

synpunkter? Ni ska strax få sista ordet, men jag vill då innan ni får det bara passa på att tacka er så oerhört mycket. Jag tyckte att Kajsa var lite defensiv när hon svarade på frågan hur panelen har tillsatts. Det här är ju vår drömpanel!

Kajsa Ohrlander

Ja ja absolut!!! Det tycker jag också!!

Kjell Östberg

Vi saknar en politiker, Gertrud är här som LO-representant och inte som representant för det socialdemokratiska partiet. Mats Hellström kunde inte komma nu, Gabriel Romanus hade vi här på ett seminarium för bara några månader sedan, så hans synpunkter finns också med. Men i övrigt så är det ju faktiskt vår drömpanel, och den här bredden som de här diskussionerna har representerat har varit oerhört värdefullt tycker jag. Så tack så mycket för att ni kom. Är det någon som vill säga något avslutningsvis? Nej, då så. Tack.

Samtidshistoriska frågor

Skriftserien sammanfattar och diskuterar viktiga samtidshistoriska skeenden och problem. I serien publiceras redigerade utskrifter från vittnesseminarier, forskningsrapporter samt konferensrapporter.

Nr 1 *Olof Palme i sin tid*

red. Kjell Östberg

Nr 2 *Kvinnorörelsen och '68*

red. Elisabeth Elgán

Nr 3 *Riv alla murar! Vittnesseminarier om sexliberalismen och om Pockettidningen R*

red. Lena Lennerhed

Nr 4 *Löntagarfonderna - en missad möjlighet*

red. Lars Ekdahl

Nr 5 *Dagens Nyheter och '68*

Minnesseminarium över Sven-Erik Larsson, Vittnesseminarium om DN och '68

red. Alf W Johansson

Nr 6 *Kvinnorna skall göra det! Den kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad - som idé, text och historia*

red. Ebba Witt Brattström och Lena Lennerhed

Nr 7 *Moderaterna marknaden och makten - svensk högerpolitik under avregleringens tid, 1976-1991.*

Torbjörn Nilsson

Nr 8 *Upprorets estetik*
red. Lena Lennerhed

Nr 9 *Revolution på svenska - ett vittnesseminarium om jämställdhetens institutionalisering, politisering och expansion 1972-1976.*
red. Anja Hirdman

Nr 10 *En högskola av en ny typ? Två seminarier kring Södertörns högskolas tillkomst och utveckling*
red. Mari Gerdin och Alf W Johansson

Nr 11 *Hur rysk är den svenska kommunismen?*
Fyra bidrag om kommunism, nationalism och etnicitet.
red. Mari Gerdin och Kjell Östberg

Samtidshistoriska institutet
Södertörns högskola
141 89 Huddinge

besök: Alfred Nobels allé 15
Flemingsberg
tel: 08-608 42 51 fax: 08-608 46 40
e-post: shi@sh.se

ISSN 1650-450X
ISBN 978-91-89615-11-3

södertörns
högskola

UNIVERSITY COLLEGE
